Adımlar

İÇİNDEKİLER

12

YIL : 1   NİSAN 1944

Adımları Beğeniyorsanız

Abone olunuz, Abone bulunuz.

Abonelerimize:

Bu sayı ile aboneniz sona eriyor. Adımları beğendiğinizi, okuyucusu olmakta devam edeceğinizi umuyoruz. Abone bedelini posta havalesi ile veya posta pulu olarak «P. K. 61 Ankara» adresine gönderiniz.

ADIMLAR

Sahibi ve Neşriyat Müdürü : Dr. Behice Sadık Boran

Abone : Altı aylığı 150 krş. ; yıllığı 300 krş.

Adres : Adımlar, Posta Kutusu 61, Ankara

Adımlar'a verilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez.

ADIMLAR

Aylık Fikir ve Kültür Dergisi

YIL : I — Nisan 1944 — Sayı : 12

Kolp Fikir, Gerçek Fikir

Dr. Behice S. BORAN
Ankara Üniversitesi

Her devrin, o devri vasıflandıran bazı hâkim değerleri vardır, meselâ bizim devrimizin hâkim değerleri de müsbet ilim, halkçılık, bilgide ve teknikte ilerilik ilh. dir. Bazı fertler ve zümreler bu değerlere gerçekten inanırlar ve gerçekleşmeleri için çalışırlar; diğer bazı zümreler vardır ki bunlar, bu değerleri kendi hususî gayeleri ve menfaatleri uğrunda birer kalkan gibi kullanırlar. Bu suretle cemiyetin fikir hayatında gerçek fikirler yanında kalp fikirler de belirir. Fikir adamının vazifesi, fikirlerin kalbını hakikisinden ayırt etmek ve bu yolda umumî efkârı aydınlatmaktır

Adımlar ilk sayısından itibaren, fikir hayatımızın muhtelif sahalarında, ilimde, sanatta, edebiyatta, terbiyede, sosyal konular alanında daima kalp ile gerçek fikri ayırt etmeğe ve gerçek olanı belirtmeğe çalıştı. Bu yoldaki emeklerimizin boşa gitmemiş olduğu görülüyor. Yarasalar gibi karanlıktan hoşlanan, fikirleri gün ışığına çıkarıp umumi efkâr önünde incelemekten, çekinen bazı yazar ve münevverler fikirlerinin kalp mahiyetinin meydana çıkmasından telâşlanarak gazete ve mecmualarda hummalı bir yazı faaliyetine giriştiler. Bu faaliyet üç koldan kendini gösterdi: Birincisi, bizim müdafaa ettiğimiz ve kendilerinin alenen reddetmeğe cesaret edemedikleri fikirleri kendilerine maletmek teşebbüsü «biz de ilme inanırız; kıymetini inkâr etmeyiz; biz de halkçıyız, biz de fikir hürriyetine yer veririz; sanki biz ileri tekniğe ve refaha erişmeğe taraftar değil miyiz?» teraneleri.. İkincisi, fikir mesullüğü, fikrî disiplin, tesanüt ilh. namına kendilerinden farklı düşünenleri susturmak.. Üçüncüsü, kendi kendilerine gelin güvey olup, kendilerini milletin ve devletin sözcüsü rolüne koyarak etrafa milliyet dersi vermeğe kalkmak.. (Bir dördüncü yola daha giriştiler ama bu fikirlerinden emin olmıyanların, alt olacaklarını anladıkları zaman daima yaptıkları bir şeydir: işi şahsî bir şekle dökmek.. Bu o kadar bayağı bir tarz ki bunun üzerinde durmak aynı seviyeye inmek olur.)

«Biz de halkçıyız, biz de ilim, ileri teknik taraftarıyız ilh.» diyen bu adamlar gerçekten öyle midirler? Bu hususta mihenk nedir? Mihenk, bu değerlerin gerçekleşmesi için ileri sürülen vasıtaların, yolların gayeye uygun olup olmadığıdır. «İlme kıymet veriyoruz.» diyorlar, ama ileri sürdükleri ilim anlayışı memleketimizin ilim hayatının

gelşmesini sağlıyacak mahiyette midir? Buna bakmak lâzım. «Millî ilim» diye adlandırdıkları her cemiyetin kendine mahsus bir «ilim» inden bahsediyorlar; şimdilik bu iddiayı yalnız «manevî ilimler» için ileri sürüyorlar; bu, insan âlemine ait bilgilerin ilmî karakterin reddetmektir, zira ilim, coğrafî sınırlara göre değişmeyen bir bilgi sistemidir; her cemiyetin kendine mahsus ayrı bir ilmi olamaz. Böyle bir ilim anlayışından hareket ederek bir adım daha ilerleyince «tabiat ilmi» denen fizik ve kimya da aynı âkibete uğrıyacaktır ve «yahudi fiziği, alman fiziği» tefrikini yapanlarla aynı kapıya çıkılacaktır. İlmin prensipleri ve metodu evrenseldir; memleketimizde ilmin gelişmesi bu prensiplerin ve metodun bizim gerçeklerimize tatbiki, bizim ilim adamlarımız tarafından bizim gerçeklerimizin araştırılması ile meydana gelebilir. Memleketimizde ilmin inkişafı, kendimize mahsus bir «millî ilim» yaratmağa kalkmakla değil, fakat dünya ilim âleminde başka memleketlerin ilim adamları ile ve ilmî eserleri ile boy ölçüşebilecek ilim adamlarının yetişmesi ve ilim eserlerinin meydana gelmesi ile olacaktır.

«Millî sanat» sözleri bu adamların ağızlarından ve kalemlerinden hiç düşmüyor mu? Varsın düşmesin.. Bu bir şey ifade etmez. Sanat anlayışları sanat hayatımızın gelişmesini sağlıyabilecek çeşitten midir? Bu nokta üzerinde durmak lâzım. Halk şiirlerinin kalıplarını taklit edip tekerlemeler düzmek; muhtevayı bir yana bırakıp, şekilde halk dilinin tabirlerini, üslûbunu taklit ederek hikâye yazmak, millî sanat yaratmak değildir. Sanatı ve sanatkârı içtimaî muhitinden ,sanat eserinin şeklini muhtevasından ayırıp, kendi içine kapanmış temelsiz bir sanat âleminde muhtevasız şekillerle uğraşmak çıkmaz bir yol, kısır bir emektir.

«Biz de halkçıyız» mı diyorlar? Evet ama seçkin adam, seçkin zümre sözleri ağızlarından düşmüyor. Halkın terbiyesi ve yetiştirilmesi ile değil, küçük, seçkin bir zümrenin yetiştirilmesi ile kaygulanıyorlar. Halkçıdırlar! ama, halk kendi menfaatlerini bilmediğinden, kendi kendini idare edemiyeceğinden, «zıt fikirler içinden doğruyu ..-karamıyacağından» ötürü, seçkin zümre (yani kendileri) sırf halkın kendi iyiliği için — sakın başka bir şey için sanmayın — başa geçmeli ve dilediği gibi idare etmelidir. Halka inancı olmayan bir halkçılık! Faşizmin elit nazariyesi de bundan başka bir şey değildir.

«İleri tekniği, refahı sanki biz istemiyormuyuz?» diyorlar. Peki ama teklif ettikleri tedbirlere bakın: modern makine medeniyetinin yarattığı meseleleri halletmek yerine, geriye dönmek istiyorlar, zamanını yaşamış bitirmiş şekiller, tedbirler teklif ediyorlar. Garbın dev sanayiine karşı el sanayii, ev sanayii, köy sanayii ile çıkmak istiyorlar. Küçük sanatardan medet umuyorlar. Ortaçağın loncalarını andıran korporasyonlarla zamanımızın iktısadî meselelerini halletmeğe kalkıyorlar. (Faşist devlet anlayışı da korporasyoncu bir devlettir.) Büyük senayi, makine, şehir düşmanıdırlar. Sözde ileri teknik taraftarıdırlar ama, ziraat daha ileri bir tekniğe kavuşunca daha az emeğe ihtiyacı oacaktır; nüfusun bir kısmı topraktan ayrılıp şehirlere göçecektir; buna ise hiç te taraftar değildirler. Türk köyünü «bozmamak?» — bundan ne kastederler, bir türlü anlaşılmaz — gerektir. Bu zihniyette onlarca ideal köylü, ihtiyaçları asgariye inmiş, istihsal edeceği maddeleri kendi istihsal eden, ortaçağın feodal ziraî iktısadı gibi kendi kendine yeter, kapalı birer birlik teşkil eden köylü ailesidir.

Bu adamlar fikir hürriyetine de taraftardırlar, ama «zararlı olmamak şartiyle..» İki taraflı kesen bir kılıç gibidirler: fikir hürriyeti namına kendilerinin istedikleri gibi söyleyip yazmalarına müsaade edilmesini isterler, «zararlı olmamak şartı ile» kaydını ileri sürüp kendilerinden farklı düşünenleri susturmak isterler. Fikir adamının gerçekten bir mesullüğü vardır: o da,

Hüseyin Rahmi Gürpınar

Yaşar ÇÖL

Halk Romancısı Hüseyin Rahmi Gürpınar 8 mart 944 günü kısa bir hastalığı müteakip Heybelideki beyaz köşkünde 81 yaşında olduğu halde hayata gözlerini yumdu.

1864 de Aksarayda 3 yıl sonra ölecek bir ana ile sonra paşa rütbesiyle hünkâr yaverliği yapacak olan bir babanın evlâdı olarak doğdu.

Küçük yaşta büyük annesinin ve teyzesinin elinde orta halli bir Burjuva ailesinin terbiyesiyle büyüdü. Ninesinin, teyzesinin masallarını, bilmecelerini tekerlemelerini ve Hu. Hu komşu diye kapılarını çalan kadınların dedi kodularını dinledi. Tahsil çağına geldiğinde boynunda cüzü ile ilkokula sonra da Mahmudiye Rüştiyesine gitti. Mektepte bir şeyler öğreniyordu. Evde ayrıca hususî olarak Fransızca dersleri aldı. Yaşı ilerledikçe romanlar,

---

daima gerçeği, hakikati müdafaa etmek ve fikirlerini işler, neticeler çıkarırken daima memleketimizin ihtiyaçlarını, gelşimesi ve ilerlemesi şartlarını göz önünde bulundurmaktır. Fikir birliği, evet! Ama sağlam, gerçek fikir birliği esas prensiper üzerinde ve o prensiplerin gerçekleşmesi için gereken vasıtalar üzerinde anlaşmakla olur, yoksa meseleleri, dâvaları örtbas etmek, «zıt fikirleri» küllemekle değil.. Bu birleştirici prensipler ise inkılâbımızın ileri prensipleri ve gayeler ancak halkın ekseriyetinin menfaati olabilir. Teklif edilen her işin, her tedbirin yerinde olup olmadığının mihengi bu prensiplere ve gayelere uygun olup olmadığıdır. İstedikleri kadar «biz de halkçıyız, ileriyiz, ilme, sanata, tekniğe kıymet veririz» desinler, bu sahalardaki anlayışları ve teklif ettikleri işler ve tedbirler bu değerlerin gerçekleşmesine uygun değildir. Onların fikir mesullüğü ve birliği namına talep ettikleri şey, kanunlarımızın sağladığı hürriyeti daraltmak ve inandıklarını iddia ettikleri değerlerle onların gerçekleşmesi için ileri sürdükleri vasıtalar arasındaki bu uygunsuzluğun meydana çıkmasına mani olmaktır. Gayelerle vasıtalar arasındaki bu uygunsuzluk onların halkçılığının, ileriliğinin, ilim taraftarlığının hakiki değil, kalp olduğunun delilidir.

Bir yandan inkılâbımızın ileri prensiplerine aykırı fikirleri ve tedbirleri avaz avaz müdafaa ederken, öte yandan dönüp «biz hiç bir taraftan değiliz, sadece devletin tarafındayız» diyorlar ve kendilerine devletin ve milletin sözcüsü payesini veriyorlar; kendi kendilerine ihsan ettikleri bu mevkiden etrafa milliyet dersi vermeğe kalkıyorlar. Fikirleriniz inkılâbımızın prensip ve gayelerine bu kadar aykırıyken, kiminiz milletseverliği üstün ırk iddialarıyla, kiminiz şu veya bu bölgede doğmakla bir tutarken, siz nasıl milletin sözcüsü olabilirmişsiniz? Efkârı umumiyenin, okuyucuların «zıt fikirler içinden tam doğruyu çıkarabileceğine» inanmadığınız için bu çevirdiğiniz manevrayı kimse farketmiyecek sanıyorsunuz. Ama aldanıyorsunuz. Bu memleketin okurları sizin sandığınız ve inandırmak istediğiniz gibi eğriyi doğrudan, gerçeği yalandan, ileriyi geriden ayırt edemiyecek durumda değildir. Memleketimizde, ettiğiniz fikir canbazlıklarını ve dönmeliklerini ve bunların âmillerini farkeden ve anlıyan şuurlu bir okuyucu kitlesi var.

edebî kitaplar okuyordu. Nihayet mülkiyeye girdi. Oradan ayrılarak kalem efendisi oldu. Sürü sürü resmî kâğıtlar arasında canı sıkılıyordu. 1908 Meşrutiyete kadar memuriyetten ayrılmadı. Bır kere de ayrılınca Büyük Millet Meclisine Kütahya Mebusu olarak seçilmesi müstesna bir daha resmî bir vazifeye dönmedi.

Küçük yaşta okuma ve yazma iptilâsına tutuldu. Bülûğ çağında Ahmet Mitatı örnek tutarak romanlar karalamağa çalıştı ve nihayet 17 yaşında ilk romanı oln Şık'ı neşredilmek üzere Tercümanı Hakikat gazetesine gönderdi. Ahmet Mitat, zamanına göre ustaca yazılmış olan bu eserin sahibini gazetesi vasıtasiyle idarehaneye çağırdı. Körpe bir delikanlı sıkılarak büzülerek Ahmet Mitatın odasında boy gösterdi. Ahmet Mitat karşısındaki tüysüzün bu romanı yazamıyacağına kanaat getirmiş olduğundan delikanlıyı istintaka çekti. Gürledi. Parladı. Üstadına karşı korku ile karışık bir saygı duyan Hüseyin Rahmi Ahmet Mitatın heybetli vücudü karşısında daha çok ürktü ve ağladı. Hakikat belirince Ahmet Mitat küçük romancıya, gazetesinin her zaman için kendisine açık olduğu ve onu himayesi altına aldını söyledi. Halk romancısının ilk zaferi böyle başladı. Böylece dik adımla yürüdü. Toroman, Mürebbiye, İffet, Metres, Muadelei Sevda.. Ve artık dizi dizi romanlar yazdı.

Romancılığı: Hüseyin Rahmi Halk romancısıdır. O romanlarını oturduğu yerde hülyalar kurarak boğazın durgun sularında kendi akislerini seyreden Paul et Virginie kılıklı âşıkların sevişmelerini, ayrılmalarını, buluşmalarını anlatmaktan ve Akşam Güneşinin ışıkları altında ihtiyar bir kalpten genç bir kalbe bir şose yapmağa uğraşanların kaprislerini terennüm etmekten daima çekinmiş ve her zaman halkın, hakikatın peşinden koşmuştur. Bir sürü romancı müsveddeleri batıdan adaptasyon ve intihallerle odalarında gizli gizli bozuk ayarlı romanlar hazırlayarak Babıâli piyasasına sürmeğe çalışırken, Hüseyin Rahmi İstanbulun en kuytu köşelerini, malî bakımdan en sönük olan yerlerini seçmiş, orlarda bütün konforsuzluğa rağmen oturmuş, yakından görmüş, kocakarilariyle, moruklariyle, çingeneleriyle, dilencileriyle içli dışlı olmuş ve onların hayatını inikâs ettirmiştir. Önceleri pek tabiî olarak Ahmet Mitatın ve bazı Fransız romancılarının tesiri altında kalmış, bilâhare kendi hüviyetini bulmuştur.

Romanlarını İstanbul hemşehrisinin diliyle yazdı. Bir kalem efendisinin bol lûgatlı cümleleri. Bir Zıpçıktı, bir Züppe dili, Bir kıyımlık külhanbeyin bıçkın delikanlının Argosu, Kuduran Kaynananın Dili, İstanbul Surlarının diplerinde, Tahta Kulübelerde Pinekliyen, Paryaların Dili. Bir biri üzerine fısıldaşır gibi eğilmiş ahşap evlerde oturanların dili. Bir kelime ile fakir ve orta hallilerin dili.

Romanlarında cemiyetin ve tabiatın bu insan kalabalıklarına yaptığı tazyik ve tesirler apaçıktır. Meşrutiyet inkılâbı, irticaî hareketer ve 1 numaralı emperyalist savaşın halk üzerindeki tepkileri bazan uzun uzun, bazan da bir roman kahramanlarının konuşmalarında kıvılcım gibi parlar. Halk onun romanlarını tuttu. Şıkları, Gulyabanileri, Delileri, Kokotları, Şantajcıları hiç yadırgamadı. Romancı tuttuğu yolun mükâfatını gördü. En çok okunan romancı oldu. Her baskısı 5 binden az olmamak üzere kitapları 8 - 10 defa basılmak mazhariyetine erdiler ve kalemi onun geçim vasıtası oldu.

Hüseyin Rahmi halk romancısıdır, fakat büyük romancı değildir. Ekseriyetle vakalar ve cemiyetin karşısında müşahit ve nâkil durumnda kalır. Roman kahramanlarının, figüranlarının hareketleri mübalâğalıdır. Gevezedirler. Konuşurlarken boylarından boslarından umulmayacak fikirler ortaya atarlar. Bir takım jestler yaparlar. Bu, okuyucunun mantığını gıcıklar. Muhavereler, bir orta oyunu

veya karagöz tekerlemeleri ile doludur. Zengin âlemin utanması lâzımgelen hareketlerini alaylı alaylı iğnelerler. Kahramanların ekserisi normalin üstünde veya altında ve bir çoklarının kafa tahtalarından bir veya bir kaçı eksiktir. Romanlarında öğretici bir rolü muharrir benimsemiştir, fırsatını getirir, muhtelif bilgiler verir. Halk romanının başlıca bir vasfı olması lâzım gelen öğreticilik rolünü Hüseyin Rahmi hiç ihmal etmez. Fakat bazan, hayat, ıztırap, felsefecikleri inşad eder. Çok zaman zayıf temellere dayanan tiratlar sıkıcı olur.

Hüseyin Rahminin roman imlâthanesinin teknik kısımları eksik olduğundan ve mahallî temlerin beşerî, evrensel cephelerini belirtip işliyemediğinden eserlerinin yalnızca mahallî piyasaya sürümü vardır. Beynelmilel edebiyat borsasında Kote edilebilecek romanı maalesef yoktur.

Bu kadar faaliyete rağmen romancılık sahasında verimli sonunca vâsıl olamamıştır. Bir romancının sahip olması elzem olan sağlam bir sosyolojik ve ekonomik bilginin eksikliği onun en büyük zafıdır.

Bugünün gençleri arasında okuyucusu azdır. Edebî mahfellerde otorite kılığına bürünenler dahi onun bütün külliyatını okumamışlardır. O halk tarafından okunur, halk tarafından sevilir. Tam mânasiyle halka satış yapan kitap sergilerinde Hüseyin Rahminin bir kaç romanına rastlamak her zaman için kabildir.

Büyük Şair Hâmit bir mısraile halk romancısı için Türklerin E. Zola'sı diye kabataslak bir hüküm vermiş ve bundan sonra Hüseyin Rahminin Türk Zolası olaraf şöhreti yayılmıştır. Ufak benzerliklere dayanarak dünya çapındaki muharrirlere benzetmek umumiyetle bizde âdet olmuştur. Meselâ bir kaç muvaffak olmuş hikâye yazanlara hemen Gorki adını takarlar.

Zola ihtilâlci ve inkılâpçı olduğu gibi hakikat uğruna müthiş mücadelecidir. Sefaleti tam mânasiyle tatmıştır. Hüseyin Rahmi Gürpınarda ise bu vasıflar yoktur. 1908 de çıkardığı Boşboğaz adındaki mizahî gazetede İttihatçıların iftirasiyle mahkemeye verilmiş, beraet etmiştir. 1924 de Ben Delimiyim adlı romaniyle yine mahkeme kapılarına sürüklenmişse de gene beraet etmiştir. Halbuki Zolanın bir Dreyfüs müdafaası bam başka bir çarpışmadır. Zola'da güldürme yoktur. Gürpınar bizi ekseriyetle iç sızlamasiyle karışık bir hisle güldürür. Müşterek olan noktaları halka eğilmeleri ve hakikati çırçıplak ortaya koymalarıdır.

Örgü ören, resim yapan, piyano çalan bu ince zarif adam, bir imam veya medenî nikâhile hiç bir kadına kendini bağlamamış, fakat hayatını İstanbula düğümlemiştir. Teknik bakımdan zayıf romancı olmasından yarın belki az okunacaktır. Sosyolojik araştırmalar, örf ve âdetlerle muhtelif inkılapların halk tabakalarındaki akisler, üzerinde inceleme yapmak mevkiindekiler muhakkak Hüseyin Rahminin bütün eserlerini okumak mecburiyetinde kalacaklardır.

Küçük burjuva aileleri, Hüseyin Rahminin eserlerini müstehcen ve kaba bulduklarından genç kızlarına ve oğullarına okumayı ekseriya meneder. Bu körpe çocuklar kıyıda bucakta romanın ilâhî ve sözüm ona plâtonik aşkları şeveliyen, tutuşmuş gönüllere aşk yuvaları hakkında budalaca ve aktarmaca roman yazarlarının kitaplarını okurlar ve sanırım daha bir çok geri düşünceliler talebe çocuklara bu budalaca karalamaları tavsiye ederler. Tavsiye edilecek kitapların başında Hüseyin Rahminin mevzii, fakat gerçekten ayrılmıyan romanları gelir.

Gerek ölüm töreninde, gerekse sonradan yapılan törende Üniversite gençliğinin seyrekliği göze çarpmış. Bunun için yaygara basmağa lüzum yoktur. Şayet ikinci tören Üniversite muhitine yakın bir binada yapılmış olsaydı muhakkak ki daha çok gençler bu vesile ile bulunacak, bu büyük

Hüseyin Rahminin Şahsiyetinde Mücadele Unsuru

Hüsamettin BOZOK

Hayatı ile eserleri arasındaki büyük uçurum itibariyle Hüseyin Rahmi bir çok müelliflerden ayrılır. Büyük fırtınalar mahsûlü olduğu zannını uyandıran ve her birinde çeşitli bir insan yığını kaynaşan elli kadar roman, basit ve mütevazi bir hayat çerçevesi içinde meydana getirimiştir.

Günlük yaşayışında sükûnet ve sadelikten hemen hiç ayrılmamış olan muharririn mesek hayatı ise, ileri görüşlü birçok sanatkârların başından geçmiş olan mücadelelerle doludur. Doğumundan ölümüne kadar seksen yıllık uzun bir ömür hep bu iki zıt unsur ile muvazi olarak yürümüştür. Sanatkârımızın hususî hayatı ne kadar ihtiras ve gürültüsüz geçmeye mütemayil ise yazıcılık hayatı da o kadar dalgalı ve mücadeleli olmuştur.

Hüseyin Rahmi'nin çocukluğunda karşılaştığı ilk ve en mühim vaka, üç yaşında iken annesini kaybetmesidir. Çocukluğu tipik bir İstanbul evinde ve devrin geleneklerine uygun bir hava içinde geçmiş; ihtiyar komşu kadınlardan masal dinliyerek ve tentene örmesini öğrenerek büyümüştür. Kendi anlattıklarına göre, yorulacak, hastalanacak diye üstüne tir tir tit titrerlermiş; arsız olacak, kötü huylar kazanacak diye sokağa bile bırakmaktan çekinirlermiş...

Hüseyin Rahmi'nin eski İstanbul'un iç yüzünü derinden derine teşrih ve tahlil eden romanlarında kullandığı malzemenin çoğu bu hayattan toplanmış olsa gerektir.

İlk önce Ağa yokuşundaki mahalle mektebine gitmiş; daha sonra Mahmudiye Rüştiyesinde, Mahreci Aklâm ve Mülkiye Mekteplerinde okumuştur. Zamanın mutad tahsil devresini bu suretle tamamlıyan Hüseyin Rahmi, ilk romanını on iki yaşında iken yazmıştır. Aksaray yangınında yanan bu ilk kalem denemesinden sonra Rüştiyede iken **«Gülbahar»** adında bir piyes daha yazmıştır ki o da yanmıştır. İlk basılı romanı **«Şık»** tan sonra **«İffet»** ve **«Mürebbiye»** sanatkârın şöhretini sağlamlaştırmıştır.

«Bir zaman Beşir Fuat, Nadir, Hüseyin Efendi, Besim Ömer Paşa ve biraderi Azmi Bey G ü n e ş namında bir risale çıkarıyorlardı. Ne güzel ve kıymetli mecmua idi o.. Bilmem kaçıncı nüshasında Menemenlizade Tahir Beyle, Beşir Fuat Bey arasında edebi bir münakaşa açıldı. Beşir Fuat Zola'nın tilmizi realist, Tahir Bey ise romantik lirik bir adam. Dâva büyüdü. O yazar bu yazar, Mustafa Reşit Beyle Beşir Fuat Bey benim de bu husustaki fikrimi sordular. Ben de söyledim. Bu düşündüklerini yaz, dediler. «İstiğrakı Seheri» namıyla komedia diye yazdığım yazı «Tercüman» da neşrolundu. İlk iştiharıma vesiyle teşkil eden bu yazıdır (1).»

Hüseyin Rahmi'nin bütün ömrünce realist bir anlayışla eser vermiş olması tâ o zamanlarda başlamış ve o, elli yıllık yazı hayatında bir kutuptan ötekine mekik dokumamıştır. Bu sanat anlayışı ona çok pahalıya mal olmuş, bir çok düşman temin etmiş; iki defa mahkemelik olmuştur.

Hüseyin Rahmi'nin vazıh, sade bir sanat anlayışı vardır ki, yıllar geçtikçe aynı mehrek üzerinde gelişmiş ve kuvvetlen-

(Yazıcının yakında çıkacak olan «Hüseyin Rahmi» adlı eserinden)

(1) Mecdi Sadrettin: Sevdiklerimiz, sayfa: 8.

---

halk romancısını yakinen tanımış olacaklardı .Tabiati insanlardan çok seven Hüseyin Rahmi şimdi narin ince vücudunu tam mânasiyle toprağa vermiştir.

miştir. Bu sanat anlayışı, kökleri halk tabakalarına ve onun ihtiyaçlarına dayanan realist bir anlayıştır:

«İffet» istisna edilirse — çünkü onu bir iddia üzerine Vecihi'yi takliden yazmıştım — «Mürebbiye» den «Cadı» ya kadar diğer âsarım üslûben hemen biribirinin aynıdır. Ne eskilere, ne yenilere benzemiyen kendime has, açık, sade bir üslûbum vardır. Muvaffakiyetimi temin eden de işte bu süssüz, şaşaasız ifademdir. Eserlerimde anlaşılamıyan bir cümleye tesadüf edilemiyeceği gibi aklımın ermediği mesaile de girişmem, karışmam (2)».

Bu satırların otuz yıl önce yazılmış olduğu göz önünde tutulursa üslûpça Hüseyin Rahmi'den farkı olan «eskiler» ve «yeniler» in kimler olduğu kolayca anlaşılır.

Elli yıl yazıcılık hayatında kalan ve sırf kalemiyle geçinen bir sanatkârın devrin geleneklerine bu şekilde açmış olduğu savaş çok yorucu olmuştur. Ona karşı yapılan mukavemet, bir yandan yüksek sınıfın sanatını yapmıya çabalıyanlardan, bir yandan da kendi sosyal muhitindeki mürteci zümreden geliyor ve eserlerinin sayısı arttıkça şiddetleniyordu.

Hüseyin Rahmi'nin mücadeleli hayatından bir ... istiyenler; onun **Cadı Çarpıyor** ve **Şekaveti Edebiye** adlı kitaplarına bakmalıdırlar. Otuz yıl önceki Babıâli hayatının münakaşa terbiyesine uygun bir şekilde küfür ve hakaretle dolu sayfaların arasına romancının sanat ve edebiyat hakkındaki görüşlerinin sıkıştırılmış olması bizim için ayrı bir değer taşır. Muarızlarının sinsice veya açıktan açığa iftiralarla dolu olan hücumları karşısında çok hırçın görünen Hüseyin Rahmi, gerek edebî şahsiyeti, gerekse bizdeki realist sanat cereyanının mazisi bakımından dikkate değer mütalâalar ileri sürmektedir. Bu polemiklerde, karşısında, devrin bir nevi sanat anlayışını müdafaa eden Şehabettin Süleyman ile Ali Naci vardı. Hüseyin Rahmi, muarızlarının düşünceerini bizzat onların ağzından şöyle hülâsa ediyordu:

«Şimdi usûl değişti. Artık her sözün ruhunda bir heyecanı bedii aranacaktır. Bir edip ifadatına bir hüsnü bedii ve vüs'ati tahassüs verebilmek için her cümlenin ince mina işler gibi sathı varaka itinayı nakşında bir saat düşünürse bu icazı sanatı, okuyanlar iki saat endişei tefehhümde kalmadıktan sonra anlıyamamalıdırlar. Çünkü avam için edebiyat olamaz, sanat menfaat na endiştir. Çünkü onu küçük bir endişei menfaat öldürür. Çünkü bir millet edebiyatından, sanatı bediasından zerre kadar bir menfaati terakki ve teali beklemeden ilerlemelidir.. (3).»

O, bu gülünç itirazlara,

«Edebiyattan, sanattan gaye her halde içtimai bir menfaattir (4).

diye cevap veriyor ve sanattan her hangi bir fayda beklemediklerini söyliyenlerin iç yüzlerini şöyle açığa vuruyordu:

«Hangi gazete parayı çok verirse oraya gidersiniz, hangi bahis kolayınıza gelirse onu karalarsınız. Hangi mevzuların intihal ihtimalleri genişse onları yazarsınız (5)

Kendi orijinal eserlerini ve realist müşahede metodlarının güçlüğünü gizlice de olsa övmiye kalkan Hüseyin Rahmi'yi bir az mazur görmeliyiz. **«Barrès'vari saç taramayı bilenler ve göğüslerinde birer iri çiçekle fotoğrafilerini çektirenler (6)»** le mücadeleye girişen sanatkârımız ne gariptir ki yine onlar tarafından zevksiz ve harcıâlem şeyler peşinde koşar görülmüştür. Onun zevk ölçüsünün yüksekliğini pek kavramamış görünen Şehabettin Süleyman «gözlerinde her şeyi saklamak istiyen bir bulut . . . güzel dudaklarının

(2) Hüseyin Rahmi: Cadı Çarpıyor, sayfa: 46.
(3) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 54.
(4) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiya: say. 55.
(5) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 107.
(6) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 134

ucunda zehirden bir tebessüm çiçeği var» diye yapmacıklı bir üslûpla konuşurken Hüseyin Rahmi de bir alay fırsatını kaçırmıyordu.

«Anlaşmamayı edebî bir hastalık» sayan Hüseyin Rahmi bir yandan da Rıbap'taki **«karagöz göstermeliğine benziyen kadın resimlerinin** (7)» zevksizliği karşısında hayretten kendini alamıyordu. Bu zavallılığa rağmen, muarızları, kendisine aynı hareket noktasından hücuma devam ediyorlardı:

«Kel Hasan (!) Osmanlı âlemi temaşasında ne kadar iktisabı marifet eylemiş ve ne kadar saanttan behreyap olabilmiş ise siz de Osmanlı âlemi tahririnde ondan fazla bir şey kazanmamışsınız Beyefendi. O da güldürmüş, siz de güldürmüşsünüz. O da arkasına bir insan sürüsü takmış; siz de takmışsınız.. (8)»

Evet, Hüseyin Rahmi'nin sanatında Kel Hasan'a; Komik Naşit'e benziyen taraflar vardır. Fakat bir zül olarak değil, bir meziyet olarak. Bu güzel buluşun, Hüseyin Rahmi hesabına ve muarızları aleyhine kullanmak fırsatı kaçırılmamalıdır. Hüseyin Rahmi de; Kel Hasan gibi, Naşit buki onların gözünde bunların hiç bir dehâ; kendi ölçüsü içinde bir janrın bizdeki en mükemmel örneğidir. Bu benzetmenin, Hüseyin Rahmi Hesabına değerini takdir edebilmek için, tulûat tiyatromuzun estetik değerini, halk sanatinin sosyal fonksiyonunu, Kel Hasan'ın, Naşit'in, Kavuklu Ali'nin, Abdi Efendinin sanat kudretlerini iyice kavramış olmak lâzımdır. Halbuki onların gözünde bunların hiç bir değeri olamazdı. Geniş halk tabakasını «bir insan sürüsü» itibar edenlerden halkçı bir sanat anlayışı beklemek de yersiz bir şey olur.

Halk gibi düşünen, halk için yazan Hüseyin Rahmi'ye göre sanat da, sanatin maksadı da, ifade şekli de bam başka idi:

«Bize «haute éstétique» ten, «symbolisme» den evvel ekseriyetin anlıyabileceği, vazıh, mâkul, ciddî bir lisanı ilmi edep lâzımdır. Lisan bu çoraklıktan, lûgazlikten, bu rekâketi cehaletten, bir sürü hoppaların bâziçei keyifleri olmak felâketinden kurtarılmalıdır. Millete talim ve tedris edilecek pek çok hakayıkı ilmiye, fenniye ve edebiye var. Bütün bu hakikatler bu kuş dili tarzı tebliğiyle anlatılamaz.. (9)».

Günümüze nazaran bir az çetrefil kaçan bu satırlar içinde çok ehemmiyetli bir davanın kuvvetle teşrih edildiğine şahit oluyoruz. Burada Hüseyin Rahmi'nin ihmal edilen bir tarafına işaret etmeliyiz. Tâ Şinasi'nin **Şair Evlenmesi**'nden bu yana bazan hızlanan, bazan yavaşlıyan öz Türkçe cereyanı, münhasıran 1908 İkinci Meşrutiyetinden sonra doğmuş gibi gösterilerek malûm birkaç şahsa mal edilmiştir. Bu arada Ahmet Mithat gibi, Hüseyin Rahmi gibi, Ahmet Rasim gibi büyük halk muharrirlerinin rolü hiçe indirilmiştir. Oysaki meselâ Hüseyin Rahmi'nin romanlarında yerli halkın dili kadar temiz ve öz bir Türkçeye, gelmiş geçmiş bütün romanlarımızda ve tiyatro eserlerinde rastlamak imkânı yoktur.

Eserlerindeki pürüzsüz halk dili endişesi makalelerinde oldukça sağlam bir fikir disiplini göstermektedir. Bu sahada yapmış olduğu mücadeleler de onun şahsiyetinin kuvvetli bir unsurunu bir kere daha meydana vurur:

«Lisan denilen şeyi yazanların, yalnız kendileri değil, okuyacakların ekseriyeti de anlamak meşruttur. (10)».

«Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği günü edebiyat başlamış olacaktır (11).»

(7) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 69.
(8) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 30.
(9) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 117.
(10) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 120.
(11) Hüseyin Rahmi: Cadı çarpıyor.

Modern Fransız Romancılarından Paul Nizan

Prof. Jean Camborde
Ankara Üniversitesi

Bazan karışık olmakla beraber çoğu zaman parlak bir manzara arzeden iki cihan harb arası devresinde daima canlı kalmış bir edebi nev'e şeref vermiş olan Fransız romancıları arasında bundan önceki yazılarımızda muayyen bir anda bir tarafı tutmak ihtiyacını şiddetle duyanları, bir çok sanatçının yapmağa meylettiği gibi ideoloji çarpışmalarının üstünde değil, aksine, hayatî görünen bu çarpışmaların içinde kendi benliklerini gösterenleri ayırmıştık. Bu romancılar böylece sanatla faydalı olanın amel ile hasbi olanın, kabul ile istinkâfın arzettiği ebedî meseleyi yeniden ve yeni bir bir şekilde ortaya atmış oluyorlardı.

Romancıya insanlık halinin münakaşa edildiği sahaya inmek hakkını istemek hattâ ona bunu bir vazife olarak yüklemek tarzında meseleyi halletmiş olanlar arasında hiç biri faal durumunu, genç romancı Paul Nizan kadar açık bir tarzda meydana koymamıştır. Dikkate değer bir çıraklıktan hemen sonra gelen erken bir olgunluk ve üstatlığı ile bize şaheserler vadeden bu sanatçı ancak ölümiyle bizi bu eserlerden mahrum kılmıştır.

1905 de doğmuş olan Paul Nizan çocukluğunu, el işlerile meşgul, muhite pek yakın küçük memurlar muhitinde, Pierre Hamp'ın «Le Rail» de canlandırdığı demiryolu işçileri ve memurları muhitinde geçirmiştir. Paul Nizan halkçı yazarların formülüne sadık kalarak Guilloux gibi, Dabit gibi, çocukluk hâtıralarını roman haline koymuş ve bu hâtıralardan doğru ve canlı süssüz ve samimî bir örf ve âdet etüdü yaratmıştı: «Antoine Bloyé». Bu eser 1933 de tenkitçiler tarafından, halkın artık alışmağa başladığı bu nevin en muvaffak olmuş nümunelerinden biri olarak telâkki olunmuştur. Kitabın, bir adamın ölümünü tasvir eden ve taşra muhitini, onun düşmanca kayıtsızlığını, dar endişelerini kuvvetli bir açıklık ve amansızlıkla gösteren ilk sahifelerini, Fransız romanı an'anesinin en güzel sahnelerini hatırlatmaktadır. Bu münasebetle Eugénie Grandet'deki, Curé de Tours'daki, Balzac'ı Mme Bovarydeki, Education Sentimentale'deki, Flaubert'i Germinal'deki Zola'yı düşünüyoruz demekle mübalâğa etmiş olmayız. Üstatça yazılmış bu sayfalarda Nizan o meşhur seleflerinin hiç birinden aşağı kalmadığı gibi, çizdiği tablo ağır ve müstekreh kokusile, donuk ve pis rengi ile dumanlı ve ezici havasile, yaşandığı ve insanı «Ornans'da cenaze» adlı tabloda (1) olduğu gibi rahat bırakmıyan hayvanî ve bayağı suratları ile, zihne nakşolmaktadır. Fakat ne kadar dikkate lâyık olursa olsun, bu eser, Paul Nizan'ı roman hareketinde «modern» in en gerçek bir mümessili olarak sınıflandırmağa yetmezdi: Realistler ve naturalistlerle olan benzerlikleri, onun henüz an'anevi sanat şekellerinden kati olarak uzaklaşmadığını göstermektedir. Fakat onun orijinalliği, modernliği - bu kelimeye hiç bir menfi mâna vermiyoruz - pek az sonra kendini gösterecektir.

(1) G. Courbet'nin meşhur bir tablosu (Mütercimin notu).

Halktan çıkmış olan Nizan, Fransa'da terbiye rejiminin, en iyi kafalara açık tuttuğu bütün imkânlardan faydalanmıştır. Taşrayı - darlığını ve öldürücü iklimini o kadar güzel tasvir edeceği taşradan - çıkıp Parise gelmiş, burada, eski ve meşhur bir lisenin sıralarında, yüksek muallim mektebi imtihanını hazırlamıştır. Bu lisede Voltaire'le Victor Hügo'nun gölgeleri dolaşmakta, eski Jésvite'ler müessesesinin eski kokuları ile birlikte, uzun zaman hâkim ve muzaffer kalmakla beraber yenileşmeğe muhtaç olan bir üniversite öğretiminin doğmatik âdetleri yaşamaktadır. Nizan, meclûp, fakat aldatılmamış olarak ve biarz da istihza ile, André Bellessort'un, halka fazla dost yazarlara karşı gürültülü hücumlarını ve on yedinci asrın nizamını müdafaa edişini dinliyor. Daha o zamanda onu mektep muvaffakiyetlerine az bağlı görüyoruz, bu muvaffakiyetler, o ayrıca istemeden ayağına geliyor ve hafif bir şehlâlığın dalgın kıldığı bakışı, aldanmadığını, kanmadığını ihsas ediyor, halbuki zevki onu, henüz mücerredat jimnastiği telâkki ettiği fikirlere götürüyor. Sonra, yüksek muallim mektebi geliyor ve felsefe tahsilinin ona bıraktığı boş zamanlar sosyal ve siyasî hayatı öğrenmek gayreti, işçi muhitlerini ziyaret, Pariste zavallıların hayatı ile doğrudan doğruya temas, ayni zamanda da daha iyi bir dünyanın kurulması için kendince yardım etmek üzere savaşan zümrelere iştirak ile doluyor. Hayatının bu devresinde, onun gibi felsefe «agrégation» nı hazırlayan mektep arkadaşı Jean Paul Sartre ile yakın dosttur. Sonradan parlak bir feylesof olarak kendini göstermiş olan Sartre, aynı zamanda bu neslin en derin ve en sağlam edebiyat tenkitçisi, hayret verici bir dramyazarı, tarzı Nizanınkinden uzak olmıyan amansız ve keskin üslûplu bir hikâyecidir. İki dost birbirinden hiç ayrılmıyorlar; onların hayallerini, biraz da melankoli ile, hatırlıyorsak, bunun sebebi, hakkında toptan fena bir hüküm vermekte belki biraz acele edilmiş olan bir nesli temsil ettikleridir. 1928 ze doğru, talebe ve artistlerin issiz sürüsü içinde Boulevard St. Michel inerken görüyoruz. Münakaşaları bitip tükenmiyor; etraflarında olup bitenleri görmeden, hızlı adımlarla yürüyorlar, sanki temizliyen ve ayıran ruhî bir kalkan onları halka karşı muhafaza ediyormuş gibi.... Şüphesiz onlar ifadelerinde daha pek keskindirler; kullandıkları ve katî sandıkları formüller delikanlılığın - amma olgun bir delikanlılığın - damgasını taşımaktadır. Katî halleri, bir çok mahcupluğu örten, bir cephedir, ve sözleri arasında için için sızan bir endişe sezilmektedir. Hırsına açılmış büyük şehir karşısında egoistçe teshir arzusu duyan Balzac'ın Rastignac'ı ile onların hiç benzer bir tarafı yoktur. Onlar, gittikçe şekil alan şahsiyetlerini beslemekten vaz geçmeksizin, daha ulvî gayeleri düşünüyorlar, zekâlarını, bir vasıta, keskin kılmak için biledikleri bir silâh telâkki ediyorlar; onların bencilikleri başkalarını düşünen bir benciliktir.

Sonra, hayat onları birbirinden ayırıyor.

Fransanın taşra ve Paris muhitlerinin bilgisi, her ne kadar, bir Mikrokosmos vazifesi görmüş, bir çok romancıya araştırma ve hikâye uydurma sahası olmuş ise de, kendini henüz aramakta ve imkânlarını bilmemekte olan bir romancıya kifayet etmezdi. Onun için Nizan da, dünyaya, arzusu boyunda ve sanatı ölçüsünde, daha geniş bir malzeme aramağa çıkmıştır. Fakat o, değeri az ve sahte bir şekilde parlak bir takım selefleri gibi, bir Paul Morand'ın bir Dekobra'nın muvaffakiyetlerine sebep alan bozuk bir Kozmopolitlikle iktifa etmiyor. Nizan dünyayı dolaşıyorsa, onun maksadı, birincisi gibi imajlar duygusu canandırmak, yahut da ikincisi gibi yataklı vagon intibalarını toplamak değildir.

Onu ileri atan, kitaplardan aldığı terbiyeyi, tecrübe ile tamamlamak gibi, daha

ulvî bir kaygudur ve her ne kadar önceden tasarlanmış fikirleri yoksa da, ona hürmet etmeyi öğretilen değerlerin iflâsı hakkında hissettiği vuzuhsuz duygu, onu, türlü memleketlerde bir anket yapmağa ve dünyaya karşı açacağı dâvada, kanaatlerini desteklemek üzere yorulmadan malzeme toplamağa zorluyor. Seyahatlarının her biri, ona böyle malzeme veriyor.

Nizan arka arkaya İtalyayı, İngiltereyi ve İspanyayı ziyaret etmiştir. Sonradan Yunanistana ve Mısıra da gitmiştir. İrlânda'da bir müddet kalmıştır. Arada, Arabistanda bir sene kalmak ve Eritre ile Somali sahillerini dolaşmak fırsatını da bulmuştu. Sonra bütün bir yıl Rusyada kalmış ve Orta Asyaya seyahat etmiştir. Kendine daima sadık kaldığından, bu dolaşmaların hiç biri onda egoistçe bir kaçış arzusunu beslememişti. Çünkü, ucuz ekzotizm derecesini aştığı gibi, birden Gide'in noktai nazarını da aşmıştı. Az zaman sonra da yerleşti. Fakat ne gazetecilik mesleki, ne de, düşüncesi ve faaliyeti kendisininkine muvazi giden hayat arkadaşı, zihninin bütün kuvvetleri ile bağlandığı faaliyete, amansız olmasını istediği savaşa hazır olmasına engel olmamışlardır.

Edebiyatta, şark hâtıratını kullanan ve Aden Arabie adını taşıyan bir hikâye ile işe başlamıştır. Bu eser ve Chiens de Garde (Bekçi köpekleri) başlıklı ikincisi, romandan ziyade birer hicviyedir, ve Paul Nizan, 1931 de emperyalizm ve sömürgecilik denen devlere hücum etmekle, yerleşmiş kuvvetlere karşı cephe alıyor, böylece isyana ve ruhî «haçlı seferi» ne başlıyordu. 1932 de yazdığı ve dediğimiz gibi, «bekçi köpeği» diye adlandırdığı ikinci eserinde entellektüellere hücum etmektedir: o entellektüeller ki, aldıkları pasif ve kabul edici durumla, yerleşmiş nizama razi oluyorlar ve hata ve suiistimallerini tenkit edecekleri yerde, haksızlığın yerleşmesine muvafakat ediyorlar, az yahut çok ağır zulümlerin hizmetkârı kesiliyorlar, bile bile kör davranarak basiretleri sayesinde görebildikleri, fakat cibanetleri yüzünden haber vermedikleri bir kötü durumda suç ortağı oluyorlar. Böylece entellektüeller, rahat arzuları ve tehlikeden korkuları yüzünden hücum etmeleri gereken şeyin muhafazası için başında bekliyen, hakarete lâyık birer bekçi köpeği oluyorlar.

Bu iki eser, henüz gençlik eseri idi: Bunlarda bir nevi tecrübesizlik, müthiş bir kuvvet israfı, iman ve heyecanı belli eden, hücumda ve üslûpta mübalâğa, delikanlı ve «partisan» acemilikleri görülebiliyordu. Ertesi yıl yazdığı ve yukarıda zikrettiğimiz kitapta Paul Nizan, gençliğinden, aynı zamanda son Cronformisme (uygunculuk) ndan sıyrılıyordu: 1933 de çıkmış olan Antoine Bloyé, Burjuva cemiyetinin, Aragon'un verdiği yahut vereceği tenkitlere benzer bir tenkidi, fakat çocukluk hâtıralarının, elemli olsa da, bu gibi hatırlamalara getirdiği tatlılıkla yumuşamış bir tenkidi idi. (1) Fakat gün geçtikçe Nizan meslekinin başka yerde olduğunu, muvazi fakat başka bir yolda, fiile iştirakle beraber hayal sahasında kalan bir istikamette olduğunu anlıyordu. Böylece, yavaş yavaş zihninde, bir yandan ilmî hazırlığına, öte yandan bir dâva için savaşmak hususundaki insiyakı, arzusuna uyan yeni ve gerçekten modern bir tasavvur beliriyordu. Bu tasavvuru, gerçeğe ve faydalı hizmete tıpa tıp uygun, bir nevi bugünün tarihinde, cidalci kronikte gerçekleştirecek. Bundan böyle yazdığı şeylerde, tenkitci hükümlerinde olduğu kadar kurucu eserlerinde, önce bir tek kıstasın değeri vardır: Fayda! O artık o zamanlarda «surréaliste» André Breton'un yazdığı gibi, «yirmi yıldır karşımıza çıkan suallere ilhamlı, kat'î, yükseltici cevaplar» veren kitaplar yazmak isti-

(1) Bakınız: Guilloux'nun La maison du peuple'ü; E. Dabit'nin Train de Vie'si; L'Aragon'un les voyageurs de l'Impériale'i ve başka halkçı romanlar gibi aynı ilhamdan gelen eserler.

ucunda zehirden bir tebessüm çiçeği var» diye yapmacıklı bir üslûpla konuşurken Hüseyin Rahmi de bir alay fırsatını kaçırmıyordu.

«Anlaşmamayı edebî bir hastalık» sayan Hüseyin Rahmi bir yandan da Rıbap'taki «**karagöz göstermeliğine benziyen kadın resimlerinin (7)**» zevksizliği karşısında hayretten kendini alamıyordu. Bu zavallılığa rağmen, muarızları, kendisine aynı hareket noktasından hücuma devam ediyorlardı:

«Kel Hasan (!) Osmanlı âlemi temaşasında ne kadar iktisabı marifet eylemiş ve ne kadar sanattan behreyap olabilmiş ise siz de Osmanlı âlemi tahririnde ondan fazla bir şey kazanmamışsınız Beyefendi. O da güldürmüş, siz de güldürmüşsünüz. O da arkasına bir insan sürüsü takmış; siz de takmışsınız.. (8)»

Evet, Hüseyin Rahmi'nin sanatında Kel Hasan'a; Komik Naşit'e benziyen taraflar vardır. Fakat bir zül olarak değil, bir meziyet olarak. Bu güzel buluşun, Hüseyin Rahmi hesabına ve muarızları aleyhine kullanmak fırsatı kaçırılmamalıdır. Hüseyin Rahmi de; Kel Hasan gibi, Naşit buki onların gözünde bunların hiç bir dehâ; kendi ölçüsü içinde bir janrın bizdeki en mükemmel örneğidir. Bu benzetmenin, Hüseyin Rahmi Hesabına değerini takdir edebilmek için, tuluat tiyatromuzun estetik değerini, halk sanatinin sosyal fonksiyonunu, Kel Hasan'ın, Naşit'in, Kavuklu Ali'nin, Abdi Efendinin sanat kudretlerini iyice kavramış olmak lâzımdır. Halbuki onların gözünde bunların hiç bir değeri olamazdı. Geniş halk tabakasını «bir insan sürüsü» itibar edenlerden halkçı bir sanat anlayışı beklemek de yersiz bir şey olur.

Halk gibi düşünen, halk için yazan Hüseyin Rahmi'ye göre sanat da, sanatin maksadı da, ifade şekli de bam başka idi:

«Bize «haute éstétique» ten, «symbolisme» den evvel ekseriyetin anlıyabileceği, vazıh, mâkul, ciddi bir lisanı ilmi edep lâzımdır. Lisan bu çoraklıktan, lügazlikten, bu rekâketi cehaletten, bir sürü hoppaların hâziçei keyifleri olmak felâketinden kurtarılmalıdır. Millete talim ve tedris edilecek pek çok hakayıkı ilmiye, fenniye ve edebiye var. Bütün bu hakikatler bu kuş dili tarzı tebliğiyle anlatılamaz.. (9)».

Günümüze nazaran bir az çetrefil kaçan bu satırlar içinde çok ehemmiyetli bir davanın kuvvetle teşrih edildiğine şahit oluyoruz. Burada Hüseyin Rahmi'nin ihmal edilen bir tarafına işaret etmeliyiz. Tâ Şinasi'nin **Şair Evlenmesi**'nden bu yana bazan hızlanan, bazan yavaşlıyan öz Türkçe cereyanı, münhasıran 1908 İkinci Meşrutiyetinden sonra doğmuş gibi gösterilerek malûm birkaç şahsa mal edilmiştir. Bu arada Ahmet Mithat gibi, Hüseyin Rahmi gibi, Ahmet Rasim gibi büyük halk muharrirlerinin rolü hiçe indirilmiştir. Oysaki meselâ Hüseyin Rahmi'nin romanlarında yerli halkın dili kadar temiz ve öz bir Türkçeye, gelmiş geçmiş bütün romanlarımızda ve tiyatro eserlerinde rastlamak imkânı yoktur.

Eserlerindeki pürüzsüz halk dili endişesi makalelerinde oldukça sağlam bir fikir disiplini göstermektedir. Bu sahada yapmış olduğu mücadeleler de onun şahsiyetinin kuvvetli bir unsurunu bir kere daha meydana vurur:

«Lisan denilen şeyi yazanların, yalnız kendileri değil, okuyacakların ekseriyeti de anlamak meşruttur. (10)».

«Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği günü edebiyat başlamış olacaktır (11).»

(7) Hüseyin Rahmi: Sekaveti Edebiye: say. 69.
(8) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 30.
(9) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 117.
(10) Hüseyin Rahmi: Şekaveti Edebiye: say. 120.
(11) Hüseyin Rahmi: Cadı çarpıyor.

Modern Fransız Romancılarından Paul Nizan

Prof. Jean Camborde
Ankara Üniversitesi

Bazan karışık olmakla beraber çoğu zaman parlak bir manzara arzeden iki cihan harb arası devresinde daima canlı kalmış bir edebî nev'e şeref vermiş olan Fransız romancıları arasında bundan önceki yazılarımızda muayyen bir anda bir tarafı tutmak ihtiyacını şiddetle duyanları, bir çok sanatçının yapmağa meylettiği gibi ideoloji çarpışmalarının üstünde değil, aksine, hayatî görünen bu çarpışmaların içinde kendi benliklerini gösterenleri ayırmıştık. Bu romancılar böylece sanatla faydalı olanın amel ile hasbi olanın, kabul ile istinkâfın arzettiği ebedî meseleyi yeniden ve yeni bir bir şekilde ortaya atmış oluyorlardı.

Romancıya insanlık halinin münakaşa edildiği sahaya inmek hakkını istemek hattâ ona bunu bir vazife olarak yüklemek tarzında meseleyi halletmiş olanlar arasında hiç biri faal durumunu, genç romancı Paul Nizan kadar açık bir tarzda meydana koymamıştır. Dikkate değer bir çıraklıktan hemen sonra gelen erken bir olgunluk ve üstatlığı ile bize şaheserler vadeden bu sanatçı ancak ölümiyle bizi bu eserlerden mahrum kılmıştır.

1905 de doğmuş olan Paul Nizan çocukluğunu, el işlerile meşgul, muhite pek yakın küçük memurlar muhitinde, Pierre Hamp'ın «Le Rail» de canlandırdığı demiryolu işçileri ve memurları muhitinde geçirmiştir. Paul Nizan halkçı yazarların formülüne sadık kalarak Guilloux gibi, Dabit gibi, çocukluk hâtıralarını roman haline koymuş ve bu hâtıralardan doğru ve canlı, süssüz ve samimî bir örf ve âdet etüdü yaratmıştı: «Antoine Bloyé». Bu eser 1933 de tenkitçiler tarafından, halkın artık alışmağa başladığı bu nevin en muvaffak olmuş nümunelerinden biri olarak telâkki olunmuştur. Kitabın, bir adamın ölümünü tasvir eden ve taşra muhitini, onun düşmanca kayıtsızlığını, dar endişelerini kuvvetli bir acıklık ve amansızlıkla gösteren ilk sahifelerini, Fransız romanı an'anesinin en güzel sahnelerini hatırlatmaktadır. Bu münasebetle Eugénie Grandet'deki, Curé de Tours'daki, Balzac'ı Mme Bovarydeki, Education Sentimentale'deki, Flaubert'i Germinal'deki Zola'yı düşünüyoruz demekle mübalâğa etmiş olmayız. Üstatça yazılmış bu sayfalarda Nizan o meşhur seleflerinin hiç birinden aşağı kalmadığı gibi, çizdiği tablo ağır ve müstekreh kokusile, donuk ve pis rengi ile dumanlı ve ezici havasile, yaşandığı ve insanı «Ornans'da cenaze» adlı tabloda (1) olduğu gibi rahat bırakmıyan hayvanî ve bayağı suratları ile, zihne nakşolmaktadır. Fakat ne kadar dikkate lâyık olursa olsun, bu eser, Paul Nizan'ı roman hareketinde «modern» in en gerçek bir mümessili olarak sınıflandırmağa yetmezdi: Realistler ve naturalistlerle olan benzerlikleri, onun henüz an'anevi sanat şekellerinden katî olarak uzaklaşmadığını göstermektedir. Fakat onun orijinalliği, modernliği - bu kelimeye hiç bir menfi mâna vermiyoruz - pek az sonra kendini gösterecektir.

(1) G. Courbet'nin meşhur bir tablosu (Mütercimin notu).

Halktan çıkmış olan Nizan, Fransa'da terbiye rejiminin, en iyi kafalara açık tuttuğu bütün imkânlardan faydalanmıştır. Taşrayı - darlığını ve öldürücü iklimini o kadar güzel tasvir edeceği taşradan - çıkıp Parise gelmiş, burada, eski ve meşhur bir lisenin sıralarında, yüksek muallim mektebi imtihanını hazırlamıştır. Bu lisede Voltaire'le Victor Hügo'nun gölgeleri dolaşmakta, eski Jésvite'ler müessesesinin eski kokuları ile birlikte, uzun zaman hâkim ve muzaffer kalmakla beraber yenileşmeğe muhtaç olan bir üniversite öğretiminin doğmatik âdetleri yaşamaktadır. Nizan, meclûp, fakat aldatılmamış olarak ve biarz da istihza ile, André Bellessort'un, halka fazla dost yazarlara karşı gürültülü hücumlarını ve on yedinci asrın nizamını müdafaa edişini dinliyor. Daha o zamanda onu mektep muvaffakiyetlerine az bağlı görüyoruz, bu muvaffakiyetler, o ayrıca istemeden ayağına geliyor ve hafif bir şehlâlığın dalgın kıldığı bakışı, aldanmadığını, kanmadığını ihsas ediyor, halbuki zevki onu, henüz mücerredat jimnastiği telâkki ettiği fikirlere götürüyor. Sonra, yüksek muallim mektebi geliyor ve felsefe tahsilinin ona bıraktığı boş zamanlar sosyal ve siyasî hayatı öğrenmek gayreti, işçi muhitlerini ziyaret, Pariste zavallıların hayatı ile doğrudan doğruya temas, ayni zamanda da daha iyi bir dünyanın kurulması için kendince yardım etmek üzere savaşan zümrelere iştirak ile doluyor. Hayatının bu devresinde, onun gibi felsefe «agrégation» nı hazırlayan mektep arkadaşı Jean Paul Sartre ile yakın dosttur. Sonradan parlak bir feylesof olarak kendini göstermiş olan Sartre, aynı zamanda bu neslin en derin ve en sağlam edebiyat tenkitçisi, hayret verici bir dramyazarı, tarzı Nizanınkinden uzak olmıyan amansız ve keskin üslûplu bir hikâyecidir. İki dost birbirinden hiç ayrılmıyorlar; onların hayallerini, biraz da melankoli ile, hatırlıyorsak, bunun sebebi, hakkında toptan fena bir hüküm vermekte belki biraz acele edilmiş olan bir nesli temsil ettikleridir. 1928 ze doğru, talebe ve artistlerin işsiz sürüsü içinde Boulevard St. Michel inerken görüyoruz. Münakaşaları bitip tükenmiyor; etraflarında olup bitenleri görmeden, hızlı adımlarla yürüyorlar, sanki temizliyen ve ayıran ruhî bir kalkan onları halka karşı muhafaza ediyormuş gibi.... Şüphesiz onlar ifadelerinde daha pek keskindirler; kullandıkları ve katî sandıkları formüller delikanlılığın - amma olgun bir delikanlılığın - damgasını taşımaktadır. Katî halleri, bir çok mahcupluğu örten, bir cephedir, ve sözleri arasında için için sızan bir endişe sezilmektedir. Hırsına açılmış büyük şehir karşısında egoistçe teshir arzusu duyan Balzac'ın Rastignac'ı ile onların hiç benzer bir tarafı yoktur. Onlar, gittikçe şekil alan şahsiyetlerini beslemekten vaz geçmeksizin, daha ulvî gayeleri düşünüyorlar. zekâlarını, bir vasıta, keskin kılmak için biledikleri bir silâh telâkki ediyorlar; onların bencilikleri başklarını düşünen bir benciliktir.

Sonra, hayat onları birbirinden ayırıyor.

Fransanın taşra ve Paris muhitlerinin bilgisi, her ne kadar, bir Mikrokosmos vazifesi görmüş, bir çok romancıya araştırma ve hikâye uydurma sahası olmuş ise de, kendini henüz aramakta ve imkânlarını bilmemekte olan bir romancıya kifayet etmezdi. Onun için Nizan da, dünyaya, arzusu boyunda ve sanatı ölçüsünde, daha geniş bir malzeme aramağa çıkmıştır. Fakat o, değeri az ve sahte bir şekilde parlak bir takım selefleri gibi, bir Paul Morand'ın bir Dekobra'nın muvaffakiyetlerine sebep alan bozuk bir Kozmopolitlikle iktifa etmiyor. Nizan dünyayı dolaşıyorsa, onun maksadı, birincisi gibi imajlar duygusu canandırmak, yahut da ikincisi gibi yataklı vagon intibalarını toplamak değildir.

Onu ileri atan, kitaplardan aldığı terbiyeyi, tecrübe ile tamamlamak gibi, daha

ulvî bir kaygudur ve her ne kadar önceden tasarlanmış fikirleri yoksa da, ona hürmet etmeyi öğretilen değerlerin iflâsı hakkında hissettiği vuzuhsuz duygu, onu, türlü memleketlerde bir anket yapmağa ve dünyaya karşı açacağı dâvada, kanaatlerini desteklemek üzere yorulmadan malzeme toplamağa zorluyor. Seyahatlarının her biri, ona böyle malzeme veriyor.

Nizan arka arkaya İtalyayı, İngiltereyi ve İspanyayı ziyaret etmiştir. Sonradan Yunanistana ve Mısıra da gitmiştir. İrlânda'da bir müddet kalmıştır. Arada, Arabistanda bir sene kalmak ve Eritre ile Somali sahillerini dolaşmak fırsatını da bulmuştu. Sonra bütün bir yıl Rusyada kalmış ve Orta Asyaya seyahat etmiştir. Keidine daima sadık kaldığından, bu dolaşmaların hiç biri onda egoistçe bir kaçış arzusunu beslememişti. Çünkü, ucuz ekzotizm derecesini aştığı gibi, birden Gide'in noktai nazarını da aşmıştı. Az zaman sonra da yerleşti. Fakat ne gazetecilik mesleki, ne de, düşüncesi ve faaliyeti kendisininkine muvazi giden hayat arkadaşı, zihninin bütün kuvvetleri ile bağlandığı faaliyete, amansız olmasını istediği savaşa hazır olmasına engel olmamışlardır.

Edebiyatta, şark hâtıratını kullanan ve Aden Arabie adını taşıyan bir hikâye ile işe başlamıştır. Bu eser ve Chiens de Garde (Bekçi köpekleri) başlıklı ikincisi, romandan ziyade birer hicviyedir. ve Paul Nizan, 1931 de emperyalizm ve sömürgecilik denen devlere hücum etmekle, yerleşmiş kuvvetlere karşı cephe alıyor, böylece isyana ve ruhî «haçlı seferi» ne başlıyordu. 1932 de yazdığı ve dediğimiz gibi, «bekçi köpeği» diye adlandırdığı ikinci eserinde entellektüellere hücum etmektedir; o entellektüeller ki, aldıkları pasif ve kabul edici durumla, yerleşmiş nizama razi oluyorlar ve hata ve suiistimallerini tenkit edecekleri yerde, haksızlığın yerleşmesine muvafakat ediyorlar, az yahut çok ağır zulümlerin hizmetkârı kesiliyorlar, bile bile kör davranarak basiretleri sayesinde görebildikleri, fakat cibanetleri yüzünden haber vermedikleri bir kötü durumda suç ortağı oluyorlar. Böylece entellektüeller, rahat arzuları ve tehlikeden korkuları yüzünden hücum etmeleri gereken şeyin muhafazası için başında bekliyen, hakarete lâyık birer bekçi köpeği oluyorlar.

Bu iki eser, henüz gençlik eseri idi: Bunlarda bir nevi tecrübesizlik, müthiş bir kuvvet israfı, iman ve heyecanı belli eden, hücumda ve üslûpta mübalâğa, delikanlı ve «partisan» acemilikleri görülebiliyordu. Ertesi yıl yazdığı ve yukarıda zikrettiğimiz kitapta Paul Nizan, gençliğinden, aynı zamanda son Cronformisme (uygunculuk) ndan sıyrılıyordu: 1933 de çıkmış olan Antoine Bloyé, Burjuva cemiyetinin, Aragon'un verdiği yahut vereceği tenkitlere benzer bir tenkidi, fakat çocukluk hâtıralarının, elemli olsa da, bu gibi hatırlamalara getirdiği tatlılıkla yumuşamış bir tenkidi idi. (1) Fakat gün geçtikçe Nizan mesleğinin başka yerde olduğunu, muvazi fakat başka bir yolda, fiile iştirakle beraber hayal sahasında kalan bir istikamette olduğunu anlıyordu. Böylece, yavaş yavaş zihninde, bir yandan ilmî hazırlığına, öte yandan bir dâva için savaşmak hususundaki insiyakı, arzusuna uyan yeni ve gerçekten modern bir tasavvur beliriyordu. Bu tasavvuru, gerçeğe ve faydalı hizmete tıpa tıp uygun, bir nevi bugünün tarihinde, cidalci kronikte gerçekleştirecek. Bundan böyle yazdığı şeylerde, tenkitci hükümlerinde olduğu kadar kurucu eserlerinde, önce bir tek kıstasın değeri vardır: Fayda! O artık o zamanlarda «surréaliste» André Breton'un yazdığı gibi, «yirmi yıldır karşımıza çıkan suallere ilhamlı, kat'î, yükseltici cevaplar» veren kitaplar yazmak isti-

(1) Bakınız: Guilloux'nun La maison du peuple'ü; E. Dabit'nin Train de Vie'si; L'Aragon'un les voyageurs de l'Impériale'i ve başka halkçı romanlar gibi aynı ilhamdan gelen eserler.

yor (1). O artık, aynı zamanda bir devrin şahidi, cerhedilemez bir vesika, geleceğe mesaj olan eserler istiyor. Cahillere, uygunculara, yorgunlara, cebinlere yasak olan eserler istiyor. P. Nizan Elsa Triolet'nin bir romanından bahsederken, bu «eserde» Parisin gerçeğine, zamanımızın — o zaman ki merhametsiz kitaplar ister — gerçeğine derin surette giren bir kitap bulmakla, tercihlerini açıkça tarif etmiştir. (2).

Hakikaten, Nizan bundan böyle bu gibi kitaplar - hayatın daha müsaade edeceği nadir kitaplar - yazmıştır. Hayatı tamamen faaliyetin gerçeği içine dalmış, bir ülkünün bir disiplinin hizmetine vakfolmuştu; şunu da kaydetmek gerektir ki, tefekkür hürriyetine son derece bağlı böyle bir zihin için bu disiplin her halde ağır gelmekte idi. İşte o zamanlara doğru kendisini, bir tesadüf eseri, Akdeniz kıyılarında gördüm. Müteaddit seyahatlarından birinden dönmüş, dinleniyordu. Yüzü, gençliğini muhafaza etmekle beraber sertleşmişti; Fakat bakışı uzaklarda ve tedavi bulmaz bir gamla dolu idi: Belki ülkü peşinde koşanların alın yazısı olan hayal sukutlarını yolu üzerinde bulmuştu; belki ömrünün kısa olacağını, arzularını gerçekleştirmeğe vakit bulamıyacağını önceden hissediyordu. Benimle, nezaket ve sükûnetle konuştu, fakat bakışları, ne hazırlanmakta olan roman, ne de gelecek seyahat olan gizli bir hülyanın peşinde idi ve dalgınlığı, bir iç kayguyu meydana vuruyordu ki ben onu o zaman maziden çıkagelmiş bu dost çehrenin karşısında bir hayat tecrübesinin kısa bilânçosu ve muradına ermemiş bir ümidin şuuru diye tefsir ediyordum.

Kitapları kötümserdir ve, görünüşe göre, bir sevinç edebiyatının gelişmesine çalışmak istiyen fakat «hâdise» den kendini sıyaramayıp ancak amelde sevinci bulan müellifin, iddiasına rağmen, tabiî olarak kötümserdir. 1935 de, çok dikkati çeken ve Goncourt mükâfatını almak hususunda şansı büyük görünen bir roman yazmıştır. Banal ve o zamana kadar benzeri görülmüş bir eser yüzünden mükâfatı alan Joseph Peyré, rakipleri Guilloux ile Nizan'dan çok aşağı idi. Nizan'ın kitabı «Le Chevale de Troie» başlığını taşıyordu. Bunda müellif, klâsik kaidelerden fazla uzaklaşmaksızın, amelenin düşmanı ve taşrada felsefe öğretmenliği ile hayata atıldığı sırada tanıdığı küçük şehre benzer bir küçük şehirde bir buhran ve taşkınlık anını, kargaşalık hâdiselerini, bir kaç günlük sosyal kavganın gergin havasını anlatıyordu; Le Cheval de Troie yeniliklerle zengindi, zira, inanılmayacak kadar uzak telâkki olunmağa alışılmış bir takım savaşları ekzotizm'den mahrum bir muhite naklediyor, onları çok yakın ve müthiş surette aktürel bir hale sokuyor ve hakikaten yeni olan, örf ve âdet yahut karakter romanına ait bir sisteme artık tâbi bulunmıyan bu edebiyatın bir hususiyetini meydana koyuyordu: Değerlerin aydınlanması bakımından karakterlerle muhitlerin tasviri böylece, geleceğe müracaat ve haldeki fedakârlığın heyecanı ile desteklenen tablo, bu yeni estetiği bol bol meşru kılacak bir kuvvet kazanıyordu. Hikâyenin ardında saklı fakat mevcut bulunan ölüm fikri, esere hakikaten siyasî olmaktan ziyade şairane bir renk veriyor, böylece sanat da korunmuş oluyor. Fransız kütlelerinin o zamanlar faşizme karşı giriştikleri büyük savaşı Nizan'ın heyecan verici bir sadelikle anlatışı, kronikin çerçevesini aşmakta, çok kere destana erişmektedir. Bu eserde vesikaya dayananın

(1) André Breton: Fransada «Surréalisme» in en selâhiyetli mümessili, aynı zamanda bu mektebin nazariyatçısı. Bu sözleri, Nicolas Calas'nın «Foyér d'Incendie» adlı kitabı (1939 Denoël) münasebetiyle yazmıştır.

(2) Elsa Triolet'nin, modern hayatta kadının, mukadderatı veyalnızlığı akkında «Bonsoir, Thérese» adlı romanı (1939, Denoël)

sınırı aşılmış; arızi olan beşerî büyük âmil: ölüm meselesinin basit ve çıplak bir şekilde vazedilmesi ile ve «belâgat» dan nefret ettiği için bu kadar kolay beliğ olan mübalâğasız ve kuvvetli bir üslûbun büyüklüğü sayesinde şiir olmuştur. Şüphesiz bir savaş kitabı, fakat aynı zamanda büyük bir eser.

Onun için, üç yıl sonra Nizan, tenkitçilerin, son zamanlarda çıkan eserlerin en ehemmiyetlilerinden biri olarak vasıflandırdığı bir romanı neşretmesi hayret uyandırmamıştır. «La Conspiration» adını taşıyan bu roman, Antoine Boyé'nin, müellifin, çocukluğuna rücuu etmesi gibi, - gençliğine basiretli bir dönüşüdür. Bu, olgunluk çağı eseridir; kâfi mesafeyi elde ettikten sonra, bir bilânço yapmakta, artık uçup gitmiş bir gençliğin ümit ve gerçekleştirmeleri dâvasını ele almakta, bütün bir nesil üzerine katî bir hüküm yürütmektedir. Bunda değerlerine fazla itimatlı, siyaset ve aşk oyunlarını ciddiyetle oynayan, yirmi yaşında bir takım delikanlının yaşadığını, düşündüğünü ve hayal kurduğunu görüyoruz. Fakat bunlar, gerçekleri o kadar hakir görüyorlar ki, gerçekler öç alıyorlar ve iflâsın en berbadı, teşebbüslerine hatime çekiyor.

Nizan bu kitapta bütün kuvvetini gösteriyor: Üstatlığa erişiyor. Onunla hiç müşterek fikri olmıyanlar da eserin kuruluşundaki acı hakikati, bir çok müellifin, hatlarını çizmeğe yeltendiği bir devir hakkındaki vesika değerini, aynı zamanda yalnız kendisine değil fakat tarihe karşı da samimî olmak vazifesini müdrik bir yazara şahit olduğumuzu gösteren yüksek tefekkür kalitesini teslim etmek zorundadırlar. Cheval de Troie'deki tekniğini kısmen terkeden Nizan, propaganda eserini aşıyor ve örf ve âdet tarihcisi oluyor. Kitabı kâh Flaubert'in Education Sentimentale'ni, kâh Barrés'in Déracinés'lerini hatırlatmaktadır; Nizan, hiç kimseye müsamaha göstermemektedir; hiç bir zaafa, hiç bir gülünçlüğe göz yummamaktadır; yeniden kurduğu dünya üzerine, şüphe götürmiyen, bir ışık saçmaktadır. Bu, entelektüalizmin belki biraz tahrif ettiği bir ışıktır ve hasbî olana, tamamlanmamış olana gösterdiği meyli kötü bulduğu, bir gençliğin tecrübelerinin arka arkaya muvaffakiyetsizliğe uğramasına amansız surette işaret etmektedir. Bu ittiham pek serttir, fakat insan kalbinin büyük müşahitlerine çok kere nasip olan istihza ve lâtifenin altında, romana o derin beşerî tannanlığını veren gizli merhamet sezilmektedir. Fakat, Jean - Paul Sartre'in işaret ettiği gibi şahıslar, istenerek natamam bırakılmıştır; derinlikleri yoktur, ancak iki buutları vardır; delikanlılıkları dolayısiyle yaşayamadıkları bir beşeriyetin henüz bir parçası değildirler. İşte belki bu bakımdan Nizan'ın kötümserliği mutlak değildir. Kuklalardan biri kendini öldürüyor, biri ihanet ediyor, ötekileri büsbütün ret ve inkâr edemedikleri burjuvalıklarına geri dönüyorlar; bunlar, haddinden fazla veraset unsuru, fazla düşünüş itiyatları taşıdıklarından, kurtulma teşebbüslerinde muvaffak olamamışlardır; Mamafih, boyunduruktan kurtulmak teşebbüsüne girmiş olmak meziyetini taşımaktadırlar, ve her türlü ümitten vaz geçmeğe mahal yoktur. Fakat bu muvaffakiyetsizliğin dramı, mekni olarak bir takım dram ve patetik değeri vermektedir ki, bu romana modern değerinde, bugünkü münakaşalara uygun genişliğini vermekte, evvelki nesillerin roman kahramanlarının zevkle içine daldıkları hissî meseleleri çok geride bırakmaktadır.

Paul Nizan'ın meziyeti işte buradadır; o, roman değerlerini yenileştirmekle, muasırlarından bir kaçının zaruretini hissettikleri halde, tatbikatına geçemedikleri bir takım meseleleri genişletmekle, bugün modern romancı hakkındaki telâkkimize en uygun düşmektedir.

Tarzına gelince, o da eski tekniklere

karşı isyan bayrağını açmamakla beraber üzerinde duracak kadar yenidir. Kompozisyon, devamlı hikâye şeklinde değildir: Parçalar, mektuplar, defter notları hikâyenin arasına girmekte ve onun ritmini kırmaktadır. Nisbeten büyük bir hürriyet hüküm sürmektedir. Bununla beraber, müellif, keskin bir portreci, hayret verici bir «paysage» ci olduğunu meydana vurmaktadır; Balzac'ın, Zola'nın, Baudelaire'in, Jules Romains, Leon - Paul Fargue'in Parisinden sonra bir de Nizan'ın Paris'i vardır ve gerçeği ısrarla aramak için sanatı reddeden bu sanatçı, sanatçı olmaktan fariğ olmamaktadır. Stendhal Balzac'a nazaran ne idi ise, bugünün yazar neslinde Nizan, Aragon'e odur. Yerleşmiş nizama karşı isyan eden kahramanlar yaratmış olan ve üslûp hakkında nümune olarak Code Civil (Medenî kanun» u almak istiyen Stendhal'e benzer; edilen meth ve bu yaklaştırma mübalâğalı görünebilir; ben Nizan'ın böyle bir «vaftiz babası» na lâyık olmadığını sanmıyorum. Hakkında verilen en iyi hüküm, eski arkadaşı Jean - Paul Sartre'in hükmüdür; «La Conspiration» hakkında nefîs bir tenkit yazmış olan Sartre'ın son kelimelerini buraya geçirmekten kendimi alamıyorum. «Bu gülünç şahsiyetlerin gerisinde, Nizan'ın acı ve muzlim şahsiyeti, gençliğini affetmiyen adamı, o güzel kuru ve ihmalkâr uslûbunu, kendilerini tutamıyacakmış gibi ortalarından düşüveren ve birdenbire fırlayıp havalarda sona eren o uzun karteziyen cümlelerini; birdenbire soluğu kesilen kısa ve buz gibi soğuk bir özdeyişle bitiveren o belâğatlı hiddetleri; sinsi ve gizli bir romancı üslûbunu değil, bir savaş üslûbunu, bir silâhı keşfetmek insana zevk veriyor».

Dostlukla gözünün bürünmesine imkân olmıyan bugünün en iyi tenkitçisinin kaleminden çıkan böyle bir medih, bu yazıya konu olarak aldığımız yazarın meziyetlerine bir bürhandır.

«Müttefikler Arası» mükâfatını aldığı 1938 senesinde «La Soirée à Somasierra» adlı başka bir romanı hazırlamakta idi; bu eser, İspanya harbinden ilham alan vesika mahiyetindeki eserlere katılacaktı (1)

Dostoievsky üzerine bir inceleme «La Mort et le Défi» başlıklı bir felsefî deneme yazmağı düşünüyordu. Rus romancısının kahramanları - ki kendi kahramanlarına benzemez değildi - onu çekiyordu. Patetiğini eserinin birçok nefis sahnelerinde işlediği ölüm fikri onu hep yokluyordu.

Aceba bir kehanet mi idi? Paul Nizan, Dunkerque'de takımının başında ölmüştür. İnsanlık halinin düzelmesinden ibaret olan bir dâvaya hayatını hasretmişti; Bütün hayat ve eserleri, tahakküm isteklerinin zorbalığı ile Mythes'lerinin, enerjik surette mücessem bir reddinden ibarettir. Ölümünü seçmek serbestisi verilmiş olsaydı; başka bir ölümü seçeceğini sanmam. Gençliğinin vaidleri bizi olgunluğunun vermeğe fırsat bulamadığı meyvalardan dolayı, elemlendiriyor. Fakat olduğu gibi, eseri hâtırasını yaşatmağa kâfidir.

(1) J. Peyré, «l'Homme au Choc» — A. Malraux, «l'Espoire», — E. Heminguroq, «For whom the Bells Toll», — Jef Last, Ramon Sanders...i lâh.

Meslek Seçimi

Henri WALLON

Collège de France'da profesör

Burada gayem, insanları birbirlerinden ayırıyor denilen şeyi, yani meslek seçimini incelemektir.

Gerçek olan bir şey varsa, o da, şimdiki halde, aynı ulusun muhtelif fertleri ve dünyanın bütün ulusları arasında yalnız bir müşterek temelin mevcut olduğudur. Bu müşterek temel de kültürdür. Bununla beraber, şimdiki halinde, bu kültürün üzerinde yapılacak incelemeler, onun ne aynı bir memleketin vatandaşlarını ve ne de muhtelif ulusları birleştirmeğe muktedir olmadığını gösterecektir. Diğer taraftan, mesleğin uzak ve belki de yakın bir gelecekte, iş ve işçiler hâkim oldukları zaman, bütün insanları ve ulusları en kuvvetli ve sağlam bir şekilde birleştirecek bir kültürün hareket noktası olabileceği de görülecektir.

Uluslar arası yeni terbiye kurumunun (Ligue Internationale pour l'Education nouvelle) ferdin, muhiti ile olan münasebetlerini ruznamesine koyduğu tarih, kanaatıma göre, önemli bir tarihtir. Bu tarihin önemli olması, önce, bu meselenin zamanımızın en müstacel meşguliyetlerini teşkil etmesinde, sonra da ilmî bakımdan, çocuğun hareket tarzında ve terbiyesinde bir az fazla unutulmuş bazı hususları ilk haline irca etmesindedir. Yeni terbiye şimdiye kadar ne yapmıştır? Yeni terbiye yetişkine karşı çocuğun haklarını ilân etmekle son derecede faydalı bir iş yapmıştır. Gerçi uzun zaman evvel **J. J. Rousseau** tarafından, sonraları ihtilâlle gerçekleştirilen bir çok haklar gibi, çocuğa ait hakların da iade edilmeleri istenmişti. Fakat, bundan ilk önce yetişkinin faydalandığı görülür. Yetişkin her şeyden evvel kendi hakkını tanımış ve bunları tanıttıktan sonra çocuğun haklarını tanımak için 100 küsur yıl - 150 yıl diyelim - beklemiştir. Bu da yetişmiyormuş gibi çocuğun haklarını tanıtmak için bizimkine benzer kurumların kurulmasına lüzum hâsıl olmuştur. Bu haklar nelerdir? Bu haklar çocuğun tabiatına, malik olduğu özel istidatlara hürmet ettirmek; onun, yetişkin bir varlık olmadığını, dolayısiyle ona yetişkine yapılan muamelenin yapılmaması lâzımgeldiğini tanıtmak; yetişkinin, kendine has duyuş, düşünüş tarzlarını ve disiplinini çocuğa zorla kabul ettirmeye hakkı olmadığını anlatmaktır.

Yeni terbiyenin ısrarla istediği işte budur; ve, bunu yapmakla da yeni terbiye zarurî, çekinilmez, başka merhalelere yol açan ilk adımlarını atmış oluyor.

Fakat Fransız İhtilâli tarafından mücerret bir şekilde ilân edilen beşer hukuku beyannamesi halihazırda ne haldedir? Yeni terbiye kurumu tarafından iadesi istenilen çocuk haklarından ne gibi neticeler çıkarılabilir?

Bütün bunların yeter derecede olmadıkları ve olayları karşılayamadıkları görülmeğe başlanıyor. Çocuğun yaradılışına, kabiliyetlerine uygun olarak ve tam bir serbesti içinde gelişmesi istenmek suretile çocuk, büyüdüğü zaman, tabir caizse, bir meslek kafesi içinde hapsedilmek için, hürriyetine uçuş kabiliyetinden başka bir kudret tanımıyan, bir kartal yavrusu haline getiriliyor. Böyle yapılmakla, o

daha bedbaht bir hale getirilmiş olmuyor mu? Eğer çocuk, ilk senelerinden itibaren, büyüklerin nizamlarına tâbi olarak yetişseydi çocukluk çağından yetişkin çağa geçiş, onun için son derece zor bir geçiş devri omak tehlikesini göstermezdi. Nihayet, her çocuğun ve her büyüğün hürriyetine fazla düşkün bulunmadığı, hepsinin de kartal olmadığı, bunlar arasında daldan dala konan, faaliyet kırıntılariyle, büyük iş adamlarından artan kırıntılarla kanaat edebilecek birçok küçük serçelerin mevcut olabileceği haklı olarak ileri sürülebilir. Binaenaleyh bir taraftan okuldan itibaren, zekâlariyle, faaliyetlerile ve irâdelerile iş görebileceklerle, diğer taraftan, hizmet etmeğe, büyük işleri başarmak için zarurî olan ufak tefek işlerde uğraşmağa elverişli olanları ayırmak için bir meslek seçimine, yani meslekî yöneltimin (orientation professionelle) tespitine, lüzum vardır. Çünkü, netice itibarile, herkes için, esasen beşer tabiatında mevcut olmayan, bir müsavat şekli istenemez. Bundan dolayı çocukların terbiyeleri ve gelişmeleri esnasında, çevirecekleri yönün tayin edilmesi ve her birinin kabiliyetlerinin tanınması kayıt ve şartile çocukların haklarını ısrarla istemenin çok yerinde olduğu söylenebilir. Ne yazık ki, bu işte bir güçlük vardır. Cemiyetimizde, ferdî farklara göre, herkese uygun bir yer bulmağa yardım edecek önceden hazırlanmış her hangi bir sistem mevcut değildir. Hemen hemen tasavvuruna imkân olmıyan, bu önceden hazırlanmış ahenk bir hayalden ibarettir. Teknik o kadar büyük bir sür'atle değişiyor ki, geçen ve gelecek zaman teknikleri ferdî mizaçların tenevvüüne cevap verdiler veya vereceklerse bile, zamanımız tekniğinin buna nasıl cevap vereceği tasavvur edilemiyor. Hâlen cemiyetlerimizde tekniğin ve şartların gayet sür'atli bir inkilâp geçirdiklerine şahit olunmaktadır. Halbuki tabiat aynı hızla değişmiyor. Ferdlerde müşahede edilen bu tenevvüün cemiyette zarurî olarak bir muadili bulunmaması yüzünden daima güçlük ile karşılaşılıyor. Bundan dolayı, yanlış yola sapılmaması için, meslek seçimi çok faydalıdır. Ancak meslek seçimi bir taraftan fertlerle, bu fertlerin tabiatile, diğer taraftan bu fertlerin cemiyette yapacakları iş arasında mütekabil bir münasebet tesis edecek kudretten mahrumdur.

*

Şimdi meslek seçiminden ne kasdedildiğini, tarihî bakımdan bunun nereden geldiğini, yakından incelemek gerekiyor. Meslek seçimi, meslekî ıstıfanın bir nevi küçük kız kardeşidir. Meslekî ıstıfanın neden ibaret olduğu malûmdur: bu, her iş için en eyi randıman verebilecek işçinin aranmasıdır.

İlk meslekî ıstıfa denemeleri körü körüne yapılmıştır denebilir. Muayyen adette kimseler aynı işte çalıştırılmış, en kabiliyetliler alakonulmuş ve en az kabiliyetliler, yani en az randıman verenler çıkarılmıştır. Ne yazık ki, bu eleme her zaman ilk günlerde yapılmış değildir; iki, üç veya dört sene sonra, yani ferde zorla verilen iş onu yıprattıktan sonra yapılmıştır. Bundan mâda birbirlerine karşı rakip bir hale getirilen fertler aynı iş ahengine de tâbi tutulmak ve hepsinden en iyi randıman verebilenler kadar iyi randıman elde edilmek istenmiştir. Bu ise, onları, verebileceklerinden fazlasına zorlamaktan başka bir şey değildi. Bir kaç sene sonra bizzat sanaiye ait bir zarar ziyan - ayrıca bu suretle hareket etmenin meydana getirdiği beşerî ve içtimaî mağduriyetten bahsetmiyeyim - müşahede edildi. Bu da şöyle oldu: Ferdleri bazı işlerde zorlamakla, onları kendilerine uygun olmayan bir ahenge icbar etmekle, iş kazaları adedinin arttırıldığı, yahut da çalışanların içinde mesleklerini değiştirenlerin sayılarının arttırılmasına, meslek istikrarsızlığına yol açıldığı müşahede edildi.

Fransada, İngilterede ve başka memleketlerde sanayî işlerile uğraşan şirketler el emeğinin kararsızlığı ve meslek kaza-

larından meydana gelen zararları rakamlarla gösteren istatistikler yapmışlardır. Bu şirketler her sene zararların milyarlara bağlı olduğunu görmüşlerdir.

Meslek seçiminin ilk kaynağı işte, bu nokta idi. Bu, bir kâr veya, tabir caizse, zaman iktisadı meselesiydi. Fakat meslek seçiminin tatbikatı sonraları bizzat ferd için en önemli müşahedelere müncer oldu. Bir kaç saatlik bir randıman veya deneme müddetince değil de, haftalar, aylar ve senelerce aynı işte çalışabilecekleri kimler olabileceği araştırılır ve bunların mizaçlarının, pisikolojik hususiyetlerinin tayinine uğraşılırken, bir ferdin her hangi bir kabiliyetin diğerlerinden ayrılmasının çok güç hatta imkânsız olduğu, ferdin her iş vaziyetine bir bütün olarak, bütün uzviyetiyle tepkide bulunduğu meydana çıkmıştır. Bu müşahede Alman Pisikologu W. Stern'in görüşlerine de uygundur. Şu halde meslek seçiminin, size söylediğim gibi, her hangi bir iş karşısında, ferdin bütün tepkilerini hesaba katmak zarunda olduğu görülmektedir.

Fakat mesele, daha sarp bir mahiyet almaktadır, zira, modern teknikte makinenin, insanın, yerini tuttuğu söyleniyor. Bu doğrudur. Lâkin bir fabrikayı ziyaret ettikten sonra, işçinin artık yapacak bir işi kalmadığını söyliyen dar görüşlüler aldanmaktadırlar. Bir çok fabrikalarda, işlerde, sanayide, makinenin insanın adalî kuvveti yerine kaim olduğu itiraz götürmez. Parmakların mahareti bile yerini makineye terkedebiir. Meselâ, yalnız iki saniyede bir ve daima aynı hareketi yapan ve bazen de hiç hareket yapmayan bir fert görülür; bu ferdin bütün işi kopan bir ipliği yeniden bağlamaktan ibarettir. Fabrikanın içine giren bir kimse bu işçinin gerçekten büyük bir iş yapmadan hayatını kazandığını düşünebilir.

Hakikat hiç de öyle değildir. Pisikologların araştırmaları bu işin diğer bütün işlerden daha ziyade yorucu olduğunu göstermiştir. Ne için mi? Çünkü insan bütün varlığı ile, uzviyetinin, asap ve adale cümlesinin sebepsiz olmıyan hareketleriyle iş görmekte serbest bırakılacağı yerde tamamile suni ve yeknasak bir tayakkuza mahkûm ediliyor, faaliyeti dağıtılıyor. İşi yapan insanın bütünü olduğu halde, bazı sanayiin onun yalnız bazı hareketlerini nasıl rasyonlize (Rationnalisation des gestes) ettiğini siz de bilirsiniz. İnsanın hareket serbestisini mümkün olduğu kadar tahdit edip, etüd ve kronometraj neticesinde varılan ve en küçük bir harekete ve teşebbüse lüzum göstermiyen bir iş seçiliyor; çünkü, teşebbüs ve hareket zamana ihtiyaç göstermektedir. İnsanı 8 - 10 saat devam eden çalışmasında teşebbüsünden mahrum etmek bir eşine daha rastlanmıyan bir yorgunluğa, bitkinliğe ve faaliyetleri birbirlerinden ayıran bir cehte icbardan başka bir şey değildir.

Mesele o kadar mühimdir ki iş meselerinde büyük bir mütehassıs olan İngiliz Pisikologu Meyers, bu çalışma metodundan doğan yorgunluğa hususî bir ad takıp bu yorgunluğun ferdin telâfi edebileceği diğer yorgunluklara benzemediğini göstermiş ve buna endüstri yorgunluğu (Fatigue industrielle) demiştir. Bu yorgunluk ferdin kuvvetlerini zayıflatmıyor, fakat uvziyetini bozuyor. Meyers bu yorgunluğun doğurduğu neticelerin, uykunun telâfi edebileceği adelî yorgunluk, takatsizlik olmadığını fakat birbiri ardısıra gelen asabi bozukluklar, ürkeklikler, titremeler, korkular ilâh olduğunu göstermiştir. Buna müphem bir kelime ile nörasteni (Neurasthénie) denilip geçiliyor.

İşte bu suretle endüstride iş, kaynağı normal temayüllerde ve ferdin tabiî kuvvetlerinde bulunan eski iş olmaktan çıkmıştır. Modern teknik makineyi insanın yerine, o da tam olmıyarak, ikame etmekle, insanı yedek kuvvetlerinden, faaliyetlerinin mühim bir kısmından ve kendisinden isteni-

Buğünün Şehircilik Meseleleri

Hüsnü BAKI
Yüksek Mühendis

Makine medeniyetinin doğurduğu yeni şartlara bir türlü uyamıyan Osmanlı İmparatorluğu fütuhat peşinde koşarken kendi öz vatanını ihmal etmiş ve diğer sahalarda olduğu gibi şehirlerini de yeni hayata intibak ettirememiştir. Hattâ böyle bir kaygu Meşrutiyete kadar bizde gayri varit bir vakıadır. Cümhuriyetle beraber memlekette garp tèkniğine ayak uydurmak arzusu doğmuş, Cümhuriyet idaresinin tevarüs ettiği halledilmemiş, düşünülmemiş meseleler arasında bir de memleketin imarı meselesi baş göstermiş, Ankara gibi yeni şehirler kurmak ihtiyacı, mevcutları ıslah mecburiyeti şehirciliğe ehemmiyet verilmesi lüzumunu ortaya atmıştır. Herkes hissetmiştir ki şehirlerin tanzimi, tevsii, imarı başıboş bırakılamaz ve bu bir ilim ve ihtisas işidir.

Memleketin kendini entellektüel sayan bütün muhitlerinde, bütün monden salonlarda şehircilik meseleeri bahis mevzuu olmaktadır ve bütün bu muhitlerde yapılan yenilikler, yeni imar hareketleri zevki selim namına münakaşa ve tenkit olunmaktadır. Dünyanın bu en buhranlı zamanlarında filânca meydanın basamaklarının şekli parmaklıklarının biçimi, filânca kubbeler üzerindeki âlemler günün en ehemmiyetli hâdiseleri olarak heyecanla münakaşa edilmektedir.

Zevki selimin tarifi olmadığı için bütün bu zevki selim üstatları Taksimde Fransız meydanları taklit ediliyor, millî şaheserler Frenk ve Bizans âşıkı bir ecnebinin elinde mahvoluyor diye yaygaralar basıyor. Bazı kimseler «Türk şehri» hakkında malûmat ve tarifler veriyor. Bu karışıklık içinde şehircilik hakkında fikirlerimizi toplamak «iyi şehir» dediğimiz zaman ne kasdettiğimizi izah etmek lüzumunu hissediyoruz.

Şehircilik insanların cemiyet halinde yaşamasından doğan ilimlerdendir. Binaenaleyh her şeyden evvel sosyal bir ilimdir. Bu bakımdan da mevzuu bir cemiyetin

len hareketlerle bağlı diğer hareketlerden mahrum eden, bir bütün halindeki hareketlerini parçalamağa ferdi icbar eden bir duruma varmıştır. İnsan, devamlı bir ruhî mahrum eden, bir bütün halindeki hareketsizliğe mahkûm ediliyor. Hareketlerle harcanmıyan bu gerginlik ise psikolojik karışıklıklara ve beşeri makineyi bozan şahsiyet - bölünmelerine sebebiyet veriyor. Bu suretle müstehliklere temin ettiği refah bakımından faydası muhakkak olan teknik terakkiler müstahsili perişan ediyor, ve aynı kimse hem müstahsil ve hem de müstehlik olduğu nispette istihsal, müstehliki takattan düşürüyor, onu hem başkalarının emeğinin hem de bizzat kendi emeğinin veriminden faydalanamıyacak bir hale getiriyor.

Zâhiren vaziyetin ne kadar ümitsiz olduğu görülmektedir. (1).

(1) Yazısının ikinci kısmında Prof. Wallon, «zahiren ümitsiz görünen vaziyetin» gerçekte hiç de öyle olmadığını, teknik şartlarla insan hayatının nasıl ahenkleştirilebileceğini anlatır.

en büyük kısmını teşkil eden insanların içinde yaşadıkları maddî zarfın şeklini ve bu insanların beraber yaşamalarından doğan maddâ ihtiyaçları en iyi tatmin için çareler arayan, bulan bir ilimdir. Bundan da anlaşılıyor ki çalışan büyük kütleler cemiyetin çoğunluğunu ve esasını teşkil ettiğine göre şehircilik de işte çalışan büyük kütlelerin iş harici zamanlarda sıhhî bir şekilde konforlu, rahat ve hoş bir şekilde yaşamasını sağlayan ve bunun için en ileri tekniğe dayanan bir ilimdir. Buradan şehirciliğin mimarî, seyrüsefer ve sağlık şartlarıyla olan yakın alâkası belirir.

Şehirler ve şehircilik cereyanları hakkında kıymet hükümlerini işte hep yukarıdaki basit ve mantıkî tarife göre vereceğiz. Şunu hemen söyliyelim: Şehir, çalışan büyük kütlelerin ihtiyaçlarına iyi cevap verdiği nisbette güzel olur. Büyük kütleleri alâkadar etmiyen yerde güzellik mevzuubahis olamaz.

İnsanların en büyük kısmı susuz, lâğımsız, elektriksiz yerlerde oturan bir topluluğun önünde bir seçkin zümresinin fikir spekülâsyonundan başka bir şey olmıyan estetik münakaşaları zamanımızda, artık hayasız bir istihzadan başka bir şey olamaz.

Bir noktanın tebarüz etmesini mühim sayıyoruz. Şehircilik, zannedildiği, iddia olunduğu, inandırılmak istendiği gibi sadece bir estetik meselesi değildir. O kadar ki en güzel şehrimizin en güzel yerlerine zenginlerimiz en güzel bir mimarî ile villâlar, parklar yaptırsalar, bu güzel yerleri üzerlerinde üüzlerce kilometre süratle gidilebilecek asfalt yollarla birleştirseler ve böyle güzel yerlerin ve yolların dünyanın hiç bir tarafında eşine tesadüf olunamasa, yine ileri bir şehircilik hareketi vardır diyemeyiz. Zenginlerimiz rahat ve iyi yaşıyorlar deriz. Yeni şehirler kurarken, eski beldelerimizi imar ederken göz önünde tutulacak ilk ehemmiyetli esaslar bu şehirlerin bugünün ve yarının yeni hayat şartlarına uygun olmasıdır. Durmadan değişen dünyada değişmiyen kıymet hükümleri ile hiç bir ileri hareket yapılamıyacağı gibi ileri ve makul bir şehircilik de yapılamaz. En mühim şey işte değişen dünyanın temposuna ayak uydurmaktır. Anlaşılıyor ki umumî cemiyet şartlarının haricinde mücerret bir şehircilik meselesi yoktur ve onların halli düşünülemez. Tezatlarla dolu bir cemiyette milletin yani büyük kütlelerin menfaatini korumak için hususî mevzularda hal çaresi aramamalı, bizzat esaslı tezatları ortadan kaldırmalıdır. Çirkin bir manzara arzediyor diye Yedikule ile Sirkeci arasındaki teneke mahallelerini kaldırmak kâfi gelemez. Aynı teneke mahalleleri şehrin bir başka yerinde kurulur. Esas olan bu sefalet mahallelerine imkân veren cemiyet şartlarını değiştirmektir. Ne Canterbury peskoposunun duaları, ne cömert kimselerin ianeleri, ne de iyi kalpli fabrikatörlerin merhameti Londranın göbeğindeki sefalet mahallelerini ortadan kaldırmıştır. Bombalar altında harap olan Londrayı, belki, ufukta beliren yeni hayat şartları değiştirecektir.

Tarifimize göre iyi şehirleri zengini çok memleketlerde değil, insanın insanlık haklarını istirdat ettiği ileri demokrasilerde buluyoruz.

Şehir derken halk kütlelerinin oturduğu yeri kastediyoruz. Binaenaleyh köy ve şehir anlamında ikilik yoktur. Nitekim köylü ve şehirli diye cemiyette bir sınıf farkı da bahis mevzuu olamaz. Aynı hakları haiz insanlardan işleri dolayısiyle nisbeten küçük veya büyük topluluklar halinde yaşayan vatandaşların maddî hayat seviyesinin daha büyük veya daha küçük topluluklar halinde yaşıyanlarınkinden daha üstün veya daha düşük olacağı kabul edilemez.

Memleketimizi bilhssa alâkadar eden şehircilik mevzuları arasında yeni kurulan ve ileride kurulacak olan büyük sanayi şehirleri meselesi vardır. Yeni şehirler yeni

sanayi bölgelerinde kurulacaktır. Son yirmi beş sene zarfında sanayi memleketi olan yerlerde bir sene içinde altı yüz yirmi beş bin nüfuslu şehirler meydana geldiğini gördük. Bunlar işçi şehirleridir. En ileri teknikle teçhiz edilmişlerdir. Sakinleri neşeli, gürbüz ve çalışkandır. Zonguldak gibi maden istihsali yapılan yerlerde işçinin ailesinden uzakta bulunması bir yuvası bulunmaması, bu hususların işletmenin esasları dahilinde lâyık olduğu ehemmiyeti almamış olması istihsalde randıman düşüklüklerine sebep olduğu gibi işçilerin mühim bir kısmının da hasta olmasını intaç ediyor. Diğer taraftan memleketin diğer kısımlarından tecrit edilmiş, tek başına imar edilmiş şehirler kurmak yanlış bir şehircilik anlamı neticesidir. Muhtelif merkezler arasında muntazam ve seri bir münakale sistemi kurulmadan şu veya burada göze çarpan yerlerde imarcılık boşuna gitmiş çalışmadan başka bir şey teşkil edemez.

Bir başka câmiayı tetkik edelim. Harbe sahne teşkil etmiş memleketlerde baş gösterecek yeni yeni zorluklar arasında yıkılan her tarafta mesken buhranı olacaktır. Sebeplerini kısaca anlatalım. Zamanında cezrî tedbirler alınmadığı takdirde en korkunç spekülâsyonun önüne geçmek imkânsızdır. Harp zenginleri, anonim yapı şirketleri, şehirleri güzelleştirme grupları, hayırhah (!) imar komisyonları şeklinde mevcut araziyi fakir düşmüş eski sahibinden çok ucuza satın alacak, buralarda menfaatinin icabına göre ya fevkalâde sıkışmış bir şekilde, fare deliği büyüklüğünde daireli apartımanlar veya daha başka bir nevi müşteriye hitap eden bahçe içinde lüks villâlar yapacak ve buralarını inanılmıyacak fiyata yahut hakkı sükût olarak kodamanlara verecektir. Bir tarafta şehrin bir kısmında korkunç bir izdiham içinde kıvranan halk kütlelerinin oturduğu kalabalık mahalleler, diğer tarafta nüfus kesafetinin sayfiyelerdeki kadar az olduğu zengin ve mümtaz sınıfın «kibar» mahalleleri meydana gelecektir. Harbin yakıp yıktığı bu yerlerde kira bedellerini yüzde beş indirmemek için izdihamı fazlalaştıracak tedbirler alındığı sermayedar yapı şirketlerinin şehrin güzelliği, imarı, tanzimi namına yeni inşaatı tahdit eden, yeni inşaata imkân vermiyen, çalışan kütlelerin en iptidaî hakkı olan aile yuvasını erişilmez zorlukta bir hedef yapan anonim şirketler halinde birleştiği görülecektir. Bankalarda krediyi ellerinde tutan bu şirketler hiçbir yapı kooperatifine yardıma yanaşmıyacağı görülecektir. Bu spekülâsyonun önüne ancak tam mânasiyle bir halk hükûmetinin cezrî kanunları geçebilir. Spekülâsyonun hayasız elini ancak çalışan kütlelerin yani milletin dikkatli ve müsamaha tanımıyan mürakabesi kırabilir.

Gazetelerden öğrendiğimize göre, içinde bulunduğumuz bu müthiş harpte, şark cephesinde talih taraf değiştirirken harabeye çevirdiği Stalingrad yeniden inşaata geçen ilk büyük şehirdir. İlk harpsonrası şehrini orada göreceğiz. Bu şehrin yeniden inşasındaki ana prensipleri görmek çok enteresan olacaktır. Sırasiyle, Londranın, Berlinin, Hamburgun yeniden kurulmasındaki esas fikirler muhtelif memleketlerdeki şehircilik anlamının canlı misalleri olacaktır.

Harp birçok meselelerle birlikte istimlâk ve imar işlerini yeni bir mecraya sokacaktır. Filhakika istimlâk usuliyle mühim imar hareketleri yapılamıyacağı aşikârdır. Mevcut zihniyetle ve mevcut kanunlarla hiç kimsenin mülkiyeti elinden kolaylıkla alınıp «menafii umumiye» için sokağa tahvil edilemez. Çünkü ferdin mülkiyet hakkı vardır. Bu mülkiyet ancak sahibinin istiyeceği yüksek fiyatla istimlâk edilebilir ki buna hiç bir şehrin bütçesi müsait değildir. Diğer taraftan elinden mülkü muayyen fiyatla istimlâk edilen vatandaş haksızlığa uğradığından müştekidir. Komşusunun arsası kıymetlenirken kendi malını düşük bir fiyatla ve zorla elden çıkarmağa mecbur oluşuna kızar. İmar plânı birkaç açıkgözün

ve sermayedarın elinde bir spekülâsyon mevzuu olur.

Yazımızı bitirmeden önce bir noktaya daha temas etmek istiyoruz. Mütemadiyen Türk şehrinden Türk şehirciliğinden bahsediliyor. Bu fikrin hemen yanıbaşında eskiyi değiştirmemek mümkün olduğu kadar eskiye dönmek, eskiye hayranlık geliyor. Bu memleketimize has bir vâkıa değildir. Dünyanın her tarafında maziperestler aşağı yukarı böyle konuşurlar.

Onlara göre Türk şehri kurmak âlemden ayrı bambaşka bir şey yapmakla olacaktır. Bunun nasıl olacağını pek iyi kestiremiyorlar. Bazısı Türk şehrinde muhakkak han, hamam, kervansaray, şadırvan, sebil, cami istiyor. İdeal, bazılarına göre on beşinci asra, bazısına göre iki bin sene evveline dönmektir. Terakki ve inkişaf geriye dönmekle olacaktır. Hayat onlar için ancak bir müze dahilinde mâna alır. Şehrin yeni hayat şartları ile durmadan değişmedeğe mecbur olan bünyesini beyhude yere frenlemek isterler. Kendi öz memleketlerinde pitoresk arayan ecnebi seyyahı gibidirler. Mümkün olsa herkese şalvar, entari, kavuk, cübbe giydirip hiç sonu olmayan bir kıyafet balosu içinde yaşamak isterler. İdeal, şehri büyük bir mehterhaneye benzetmektir. Zamanımızın bu köhne Loti'leri için Halicin bir sanayi bölgesi oluşu tam bir felâkettir. Eyüp Aziyade'nin mezarlığı olarak kalmalıdır.

İrticaın her sahada kendine mahsus tezahürleri vardır. Şehircilikde geri fikir maziperestlik şeklinde gözükür.

Sanatımızda olduğu gibi şehirciliğimizde de mazimizin ileri taraflarından ilham alabiliriz. Her şeyin iyisini geçmişten değil gelecekten bekliyoruz. Geçmişteki ilim ve sanat eserlerimiz gelecekte daha iyi yapabileceğimizin delilidir. Memleketin bütün dâvalarında olduğu gibi sanat ve şehircilik dâvalarında da Türk dehâsının menbaı çalışan büyük kütlelerdedir. Türk ilim ve sanatının kökü bir seçkin grupunda değil, oradadır. Memleketin her sahada yükselişi o kütlelerin kalkınma dâvasına iştirâki ile ve iştirâki nisbetinde olacaktır.

Jurnalcılık

Fesli figüranların etek öptüğü ve jurnalcılığın kanser gibi yayıldığı bir devirde adamın biri arap satıcıdan hurma almak ister. Vıcık vıcık, tozlu hurmaları görünce, arab'a; «Bu hurmalar çok pis..» der. Hacı baba bu söze köpürür, yarım türkçesiyle söylenir: «Hurma pis?.. Arap pis?.. Peygamber pis?.. Peygamber vekili halife pis?. Padişah pis?..» Adamcağız bakar ki iş sarpasaracak, «Yok Hacıbaba, hurmaların mis gibi tertemiz! Ver şuradan iki okka!» der.

Her devirde olduğu gibi bu gün de Hacı baba zihniyeti ve taktiğiyle iş görmek isteyenler bulunabilir; fakat bunlar, böyle bir taktiğe hedef olan her kimsenin hurma alıcısı gibi yüreksiz olacağını sanıyorlarsa yanılıyorlar.

UYKU

Orhan KEMAL

Cumartesiydi.

«Madenî eşya» fabrikası hafta tatiline hazırlanıyordu. Fabrikanın yüz elli amelesinden sekseni on dörtle on altı yaşında erkek çocuklardı ki yirmi kadarı pres makinelerinde çalışıyordu. Üstleri başları parça parça idi. Aşağı yukarı aynı boy ve aynı kalıpta olduklarından, hepsi birbirine benziyordu. İşlerini bitirenlerden bir kısmı sıra bekliyor, bir kısmı helâlara girip çıkıyor, gömleklerinin yağlı kollariyle terlerini sildikçe vıcık vıcık makine yağı büsbütün sıvaşıyordu.

Fabrika usta başısı — kırk beş yaşlarında, kısa boylu, zayıf bir adam — başını kaşıyarak Baba Ferhad'ın yanına geldi. Baba Ferhad büyük mengenede preslerden birinin kamasını iğeliyor, ilerisindeki freze makinesinin sesine sesini uydurmuş, bir Anadolu havası mırıldanıyordu. Haşlanmışa benziyen yüzünden sızan ter, yağ lekeleriyle karışıp boynuna, göğsüne, oradan da aşağılara iniyordu.

Yanıbaşında kendisine bakmakta olan ustabaşıyı farkedince işi bıraktı, doğruldu, avurtlarını şişirerek «ooff!» dedi. Ustabaşı ona bir şeyler söyledikten sonra tamir odasının yanına geldi. Kapının sağ tarafındaki mermer levhada şarteli indirdi. Atelyenin çatısı altında dönen ana volan ağır ağır yavaşladı ve fabrika istop etti.

Herkes paydos sanmıştı. Halbuki ustabaşı, tornalardan birinin üstüne sıçradı, düdük çaldı, ameleyi topladı. Tıpkı nutuk söyler gibi:

— Bana bakın! diye bağırdı, öğleden sonra iş var! Sabaha kadar da çalışacağız.. isteyen kalır, çift yevmiye alır, istemiyen gider. Zorla değil..

Atelyeye bir sessizlik çöktü. Sonra mırıltılar, fiskoslar başladı arkasından Baba Ferhadın iğe sesi.

Onuncu pres makinesinin işçisi çocuk Sami, etrafına bakındı, yutkundu, gözlerini ovaladı. Fena halde içi sıkılmıştı. «Gitsem mi?» diye aklından geçirdi, sonra caydı.

Ustabaşı aksidir. Sâmi bugün işibırakıp giderse ustabaşı onu bir daha fabrikaya almaz. Çünkü fabrikanın önü kendi kadar çocuklarla dolu. Saat ücretlerinin düşmesine de sebep bu aylak çocuklar..

Ustabaşı kimsenin kımıldamadığını görünce makineden atladı. Şarteli itti. Volanlar dönmeğe basladı, Baba Ferhadın iğe sesi silindi.

Mevsim yazdı. Atelyenin arka pençerelerinden bütün hızıyla vuran güneş, üçerden altı «tav ocağının» kızıllığını alıyordu. İş ka-ununa göre cumartesi günü öğleden sonra paydos etmiyen fabrikanın gürültüsü dışardan duyulur da iş dairesinin kulağına gider diye usta başının emriyle fabrika bekçileri bütün pencerelerin tahta kapaklarını, tavandaki yuvarlak delikleri sıkı sıkıya örtünce atelye karardı, tav ocaklarının kızıllığı birden bire bütün kuvvetiyle meydana çıktı. Çok geçmeden atelyenin 75 mumluk ampulleri yandı. Ocaklar tekrar sönükleştiler..

İnsanı bunaltan bir sıcak başlamıştı. Baba Ferhat küfrederek gömleğini attı, paçaları düğmeli uzun donunu diz kapaklarından yukarı çemirledi. Vücudu terledikçe kaşıntı artıyordu.

Presçi çocuklar da gömleklerini soyundular. Kömür anbarına, helâya yalın ayaklarla gidip geldiklerinden, ayakları bileklerine kadar simsiyahtı. Preslere çinko levha getiren, kalıplanan karavanaları anbara götüren, depolardan tav ocaklarına maden kömürü taşıyan bu yardımcı çocukların hepsi kısa pantolon giyiyordu.

Çocuk Sami dıvardaki saate istemiye istemiye baktı: Biri çeyrek geçiyordu daha.. Paydosu düşündü. Aradaki zaman ona hiç bitmiyecek kadar uzun geldi. Başı arkaya devrildi, ağzı bir serçeninki gibi açıldı.

Tornalar alabildiğine dönüyor, kıvrım kıvrım yonga döküyorlardı. Çocuk Sami düşündü. Bugün öğleden sonra paydos olacaklarını bildiği için yiyecek getirmemişti. Karnı o kadar aç değildi ama, gece belki acıkır da para lâzım olur diye elli kuruş almağa karar verdi. Sonra vaz geçti. Annesi «Aman oğlum Samim, sakın borç etme.. Ay başında taksitimizi ödeyemezsek evimizden atarlar bizi..» diye tenbihlemişti.

Makinesinin kolunu isteksizce çekti, bir karavana daha kalıpladı. Sonra volanı boşa itti ve helâlara yürüdü. Muslukların başı kalabalıktı. Sıra bekledi.

Burası her zaman böyledir. Atelyenin içinden daha serin olduğu için çocukların hoşuna gider, fakat ustalar rahat vermez ki.. Sık sık kontrola gelirler. Çocuklar kaçar, ustalar kovalar. Yakalanan çocuk evvelâ dayak yer, sonra ceza..

Çocuk Sami musluğun fışkıran ılık suyunda elini yüzünü güzelce yıkadı, vücuduna su serpti, yaş gövdesini oğdu, serinlemişti. Başını tekrardan musluğa götürüyordu ki düdük sesleri.. Bütün çocuklar kaçıştılar.. Sami de tav ocaklarının önünden usullacık sıvıştı. Ocakların önü müthiş sıcak olduğundan az evvel ıslattığı vücudu kuruyuvermişti. Makinesine geldiği zaman saçlarından başka yaş yeri kalmamıştı. Vücudu tekrar alev alev yanmağa başladı.

Celâl usta makinelere teker teker uğruyor, avans istiyenlerin adını bir kâğıda yazıyordu. Sıra Samiye gelince o «İstemem usta» dedi.

Saat ikide bir saatlik yemek paydosu verildi. Çocuk Sami kömür anbarına indi. Anbar karanlıktı, rutubetliydi ama toprak serindi. Sami iri bir maden kömürü parçasını başının altına koydu, yanan vücudunu toprağa bıraktı, hemen uyudu. Düdük sesleriyle uyandığı vakit kontrollar ellerinde elektrik fenerleri, küfrederek çocukları iş başına kovalıyorlardı. Sami de aceleyle kalktı. Kaburga kemikleri rutubetli toprakta buz kesilmişti. Koşarak makinesine geldi.

Karşıda, Baba Ferhadın mengenesinin az ilerisinde demirci Şuaypla kalfası Danyal, kızıl bir demire balyoz sallıyorlar, büyük çekiçler örse inip kalktıkça etrafa kıvılcımlar saçılıyordu. Danyalın arkası Samiye dönüktü. Fakat «topense» kesilmiş saçlı ensesi onun yeni yetişme bir delikanlı olduğunu gösteriyordu.

Yüzü görünen Şuayp ustaysa ellilik bir adamdı. Balyozu kaldırırken boynunda parmak parmak damarlar şişiyor, boyun derisi yırtılacak gibi geriliyordu.

Sami birden bire Danyalın kollarına dikkat etti, sonra kendininkileri düşündü, utandı. Onunkiler birer kuru dal gibi inceydiler.. «Ah benimkiler de Danyal kalfanınkiler gibi kalın olsa..» diye aklından geçirdi.

Saçlarının dibinden ılık bir ter sızıyor, alnından göz kapaklarına, oradan gözlerine süzülüyor, gözlerini yakıyordu.

Tekrar helâ aralığına geldi. Muslukta elini yüzünü yıkadı, vücudunu yaşarttı. Dönüşte, tornacıların alât ve edevat dolabının camında kendini gördü: İpinceydi, omuzları dardı, omuz başlarının kemikleri çıkıktı. Utandı. «Acaba bana mı bakıyorlar?» diye telâşlandı. Halbuki her şey yerli yerinde herkes kendi işine, kendi kafasındaki düşünceye dalmıştı.

Baba Ferhad, yalnız o, iğe iğelerken arada gözü Samiye kayıyor, Saminin aklın-

dan geçenleri anlıyormuş gibi gülümsüyordu. Sami birden ürktü.

Omuz başlarını avuç içleriyle kapayarak makinesine koştu. İçinde bir his, ona «Amma da zayıfsın ha!» diye herkesin ona sezdirmeden birbirine fısıldadığını zannettiriyor, gittikçe büyüyen bir utanmayla ağlamaklı oluyordu.

Tam bu sırada, yanındaki preste çalışan çocuk Nuri:

— Lan Sami, dedi, amma da zayıfsın ha!

Sami sarsıldı. Zayıflığını yüzüne karşı söyliyenlere oldu bitti kızardı.

— Sen zayıf değil misin? diye çabuk çabuk söylendi, kendi şişmanmış..

— Ben gene senden etliyim oğlum! diye çocuk Nuri, kabaran bir hindi azametiyle yan yan baktı.

Çocuk Sami sustu, fakat kahroldu.

Beriki, aceleyle kalıpladığı bir karavanayı makineden çıkardıktan sonra:

— Kollara dikiz! dedi. Bak benimkilere...

Pazusunu şişirip Sami'ye gösterdi. Bu kol Saminin kolundan kalındı.

Sami artık cevap vermiyordu. Çömeldi. Makinesinin tozlu ayakları arasına demin tortop sıkıştırdığı kirli, ıslak gömleğini aldı, yüzünü buruşturarak giydi.

Çocuk Nuriye gelince, o, yanbaşındaki yardımcı çocuk Hadiye Samiyi göstererek birı şeyler fısıldadıktan sonra, birden sesini yükseltti:

— Allahını seversen bak! dedi, hortlağa benzemiyor mu?

Sami gene cevap vermedi.

Şuayp usta yeni bir demir almak için ocağa gidiyordu. Danyal kalfa balyozunu yere bırakmıştı, avuçlarına tükürüyordu. Baba Ferhad ise iğclediği demirin düzlüğünü muayene ederken gülümsüyor, başını sallıyor, karşısında birisi varmış da onunla tuhaf bir şeyden bahsediyorlarmış gibi haller takınıyordu.

Sami, çocuk Nurnin dikkatini başka taraflara çekmek, onların alaylarını üzerinden atmak için, kâh balyoz sallayan ustayla kalfaya, kâh Baba Ferhada bakıyordu. Bir ara başını kaldırdı, tepedeki mili çeviren volanın ek yerinden sarkan bir parça kayış tavanın çürük tahtalarına çarptıkça tavan tozuyordu. Sami bunu gözleriyle Nuriye işaret etti. Fakat Nuri oralı olmadı: «Sen dediğimi dinle, lâf karıştırma!» diyen haliyle gevezeliğini büsbütün arttırdı.

Koca atelye Saminin tepesinde fır dönüyor, baskın hava gittikçe artan ve takati kesen ağırlığıyle onu büsbütün eritiyordu. Sanki bir el göz yuvarlaklarını çukurlarına itiyordu.

Onlara arkasını döndü. Fakat Nuri işi büsbütün azıtarak Samiye sokuldu. Elinde bir parça kınnap vardı:

— Haydi, dedi, getir kolunu.. Ölçelim.. Kiminki daha kalınmış..

Saminin sabrı tükenmişti. Hırsla döndü, onu, Nuriyi gırtlağından yakalamak, bir hamlede makinenin volanı arasına sokup gebertmek aklından geçti. Fakat Nurinin sarı ışıklı gözleri ve kalın kollarından ürktü. Hırsından ağlamağa başladı:

— Vallahi ustaya söyliyeceğim, billâhi söyliyeceğim, söylemezsem namussuzum.. Ben zayıfım, sen şişmansın, senin baban da var, ben öksüzüm daha bir diyeceğin var mı?

Çocuk Nuri, bilhassa «Ustaya söyliyeceğim» sözünden korktu. Telâşla makinesine kaçtı.

Saatler çok ağır yürüyordu. Gece yarısından az sonra, çocukların hiç birinde duracak hal kalmamıştı. Yalnız çocuklar değil, bütün atelye, ustalar, yaşlı işçiler herkes, her şey müthiş bir yorgunluk ve ter içinde, zorla açılan gözleriyle ölgün ölgün çalışıyordu.

Bir ara Saminin sırtına tavandan bir örümcek ağı düştü, yakmağa başladı. Kaşınırken örümcek ağı terli sırtında ezilmişti. Kabaran derisine gömlek dokundukça yakıyor, orası dağlanmış gibi acıyordu. Tükrük sürdü, ellerini döşeme tahtalarının

tozlariyle bulayarak sırtını podraladı. Yanma epiyce geçmişti.

Bu sırada arka makinelerde acı bir çığlık koptu. Herkes koşuştu.. On sekizinci presin işçisi çocuk Haydar düşmüş, makineye çarpan başı yarılmıştı. Bir taraftan gömleğinin koluyla kanını silmeğe çabalıyor, bir taraftan da etrafını alanlara çıkışıyordu:

— Yahu gidin be, toplanmayın be.. Ne var yahu, ne var be?.. Şimdi ustalar gelecek diyoruz yahu, öhhüü...

Çoyeuklarsa yaygarayı basıyorlardı.

Çok geçmeden baş usta yetişti. İlk peşin kalabalığı dağıttı:

— İt oğlu itler! Fırsat kollarsınız dalga geçmeğe.. Makineler tekmil boş dönüyor.. Geçin makinenize!

Herkes yerine geçti. Haydarsa ağlıyordu. Canı yandığından değil — tabii canı da yanıyorsa da.. — ustanın döğüp ceza yazacağından korkuyordu.

Baş usta ellerini beline dayadı. Haydarın yanındaki makinede çalışan çocuk Celâleddine öfkeli öfkeli baktı:

— Nasıl kırdı bu eşek kafasını lan?

Celâleddin kekemeydi. Zorla konuştu:

— Uyukluyordu, sonra düştü usta...

Ustabaşı çocuk Haydarı omuzundan çekti:

— Eşşoğlueşşek! Paşa babanın evinde mi sandındı kendini.. Çek elini bakalım...

Yaraya şöyle bir baktı. Sonra Haydarı önüne katıp odasına getirdi.

Ustabaşının odası atelyenin solunda, tekmil camekânlı bir odaydı, on basamaklı bir merdivenle çıkılıyordu. Tavanda iri kanatlı bir vantilâtör ağır ağır dönüyordu.

Ustabaşı ceza dolabını açtı, oksijen, tentürdiyot, pamuk çıkardı, yarayı sildi, temizledi, sardı. Haydar makinesine dönerken yaranın acısını duymuyor, usta başının ceza yazmadığına seviniyordu.

Saat bire doğru çocuk Saminin duracak hali kalmamıştı. Uykusu dağılsın diye ellerini ısırıyor, kâh başını makinenin kenar demirlerine vuruyor, yahut göz kapaklarını çimdikliyordu. Ne yapsa nafile, vücudu lapaya dönmüştü, güçlükle nefes alıyordu. Atelyenin benzin, gazyağı kokan sıcak havası ise büsbütün başını ağrıtıyordu. Bir ara makinenin yan demirine yaslandı, uyumağa başladı. Birden bire öyle bir sendeledi ki, az kalsın yanında dönen volanın arasına yuvarlanıyordu. Toparlandı, etrafı telâşla gözden geçirdi.

Bütün atelye, tornalar, frezeler, tav ocakları, Baba Ferhd, Şuaypla Danyal, sarı sarı yanan 75 mumluklar, her şeyi, herkes, Sami kadar bitkindi. Ustaların düdükleri bile artık duyulmuyordu. Duyulsa bile arada cansız cansız ötüyor, sonra uzun zaman atelyenin şakırtılı sesinden başka bir şey işitilmiyordu.

Sami bir kere daha demire yaslanıp, yuvarlanmak tehlikesi atlattıktan sonra, kıpkırmızı gözlerile atelyeye baktı, gördü ki birçok pres boş dönüyor. O da makinesini bıraktı, helâların oraya geldi.

Usta başı, çocuk Haydarın yarasını sardıktan sonra odasının elektriğini söndürdü, vantilâtörü hizalndırdı pencerenin kanatlarını artlarına kadar açtı. Onun da fena halde uykusu gelmişti. Yorgun kollarını çırptı, gövdesini ileri geri bükttü. Sonra oda kapısına çıktı, düdüğünü atelyeye üst üste üfledi, tekrar pencereye döndü ve alnını demire dayadı.

Dışarıda aydınlık bir gece vardı. Uzaklardan bir gramofon sesi geliyor, civar mahalleler — bunlar işçi mahalleleriydi — geceye gömülmüş karanlık bir ev kalabalığı halinde alt alta ve üst üste duruyorlardı.

Ustabaşı bunların hiç birine dikkat bile etmedi. Yalnız gramofon sesini dinleyerek uykuya daldı. Çok geçmeden uzun

ve helezonlu nefes alışlar başladı, derken horultu.. Pencereye dayalı kolları gevşedi, bacakları çözüldü, müthiş bir yıkılışla beraber başı pencere demirine çarptı. Zaten evhamlı bir adamdı. Hemencecik toplanarak oda kapısına çıktı ve düdüğünü üst üste gücünün yettiği kadar üfledi. Bu sırada, tornalarla preslerden bir çoğunun boş döndüğü de gözünden kaçmamıştı. Bu sefer sahiden, fena halde içerliyerek tekrar düdüğüne sarıldı, öttürecekti, vazgeçti, aklına Celâl usta gelmişti. Atelyenin alt başındaki küçük tamir odasına yürüdü. Kapı açıktı. Celâl usta büyük mengeneye yaslanmış, ayakta uyuyordu..

Ustabaşı, dudaklarını büzen, gözlerini kısan bir hırsla odaya daldı. Onu, Celâl ustayı kolundan şiddetle çekti. Beriki sıçradı. Uyku sersemliğiyle şaşkın şaşkın bakınırken ustabaşı bağırıyordu:

— Aferin sana be! Bunun için mi getirdik seni amelenin başına? Sen böyle yaparsan seni gören amele ne yapmaz? Tornalar boş dönüyor, frezeler boş dönüyor, presler boş dönüyor.. Amelenin her biri bir tarafa dağılmış, kilovatlar su gibi akıyor! Yazık günah değilmi vicdansız herifler..

İki ustanın arası oldu bitti açıktı.

Celâl ustanın şaşkınlığı çabucak geçti.

— Fazla gürültü yapma! diye tehditli bir edayla konuştu. Senin karşında altmış paralık amele yok.. Ben..

— Sen ne boksun« Bu kapıya namuslu adam lâzım. Burası..

Celâl usta kıpkırmızı kesildi. Günlerdenberi içine ata ata doldurduğu «zehir» leri kustu:

— Doğru konuş, bak.. Biz dünyada namus için yaşıyoruz. Buraya namuslu adam lâzım da ne demek? Biz namussuz muyuz?

Kinle baktı, bakıştılar.. Celâl usta devam etti:

— ...... Çoluğun çocuğun imanını gevretiyorsunuz. Hükûmet iş kanunu yapar, günde sekiz saat mesai kabul eder, siz fakir fukarayı on sekiz saat çalıştırırsınız. Bu mu namusunuz?

— O senden sorulmaz! diye usta başı sert bir cevap verdi.

Celâl usta:

— Peki! dedi, benden sorulmazsa ben de bilirim yarın işimi.. Görürsünüz siz.. Eğer bizzat iş dairesine gidip her şeyi ihbar etmezsem şunlar - bıyıklarını gösterdi - anamın .... da bitsin!

Hırsla ayrıldılar.

Celâl usta bütün öfkesine rağmen gene de atelyenin içine yürüdü. Gördü ki sahiden, presler, plânya, freze ve öteki makineler boş dönüyor, hattâ tav ocaklarından ikisi kararmağa bile yüz tutmuş..

Çacuback döndü, ocakların arkasında serilmiş uyuyan iki çocuğu ayağıyle dürtüp uyandırdı. Çocuklar korkuyla kaçıılar.

Sonra helâlara geldi. Baştan birinci aptesanenin kapısını itti. İçerden bir çocuk öksürdü. Celâl Usta:

— Haydi, çabuk! diye çıkıştı, çabuk işinizin başına! Muslukların başında da bir alay çocuk, Celâl ustayı görünce her biri bir tarafa dağıldı.

Celâl usta, geniş alnının altında kocaman duran burnunu baş parmağıyle karıştırarak ikinci, üçüncü aptesanenin kapılarına da ayağıyle vurup geçtikten sonra dördüncününkünü de ötekiler gibi tekmeledi, geecekti, fakat cevap alamadı. Durdu, kapıyı tekrar itti, gene cevap yok. Bu sefer eliyle itti, kanat aralandı, sonra bir şeye dayandı, kaldı. Kapıya iyice sokuldu. Üstteki yuvarlak delikten içeriye baktı. Helâ karanlıktı. Dikkat edince yerde bir karaltı farketti. Bunu bir çocuğa benzetmişti. İçi titredi: «Ölmüş olmasın!».. Kanadı az daha zorladı. Bir insan geçecek kadar aralanan kapıdan helâya sıyrıldı. Aptesane sıcaktan çok fena kokuyordu. El fenerini yerde yatana sıktı. Bu bir çocuktu. Avuç içleriyle sol yanağı aptesanenin sidikli tahtasında, uyuyordu.

Celâl ustanın midesi bulandı. Yüzünü istikrahla buruşturarak çocuğa eğildi. Çocuğun başını yana çevirdi. Bu, onuncu presin işçisi çocuk Samiydi. Celâl usta onu omuzundan hafif hafif sarstı. Çocuk boğazlanmış bir koyun ağırlığıyle ılık ılık sallandı, fakat uyanmadı. Celâl usta tekrar sarstı, tekrar, tekrar.. Çocuk her sarsılışta kımıldadı, inledi, sayıkladı, fakat bir türlü kendine gelemedi. O zaman Celâl usta el fenerini söndürüp arka cebine soktu. Çocuğun sidik bulaşmamış yerlerinden tutarak onu kaldırdı, zorla kıç üstü oturttu. Neden sonra kendine gelen Sami gözlerini açıp da karşısında Celâl ustayı görünce fena halde korktu, ağlamağa başladı.

— Vallahi usta, namussuzum..

Celâl usta temin etti:

— Sus haydi sus, korkma! Bak üstün başın berbat olmuş.. Bir soran olursa düştüm de bari.. Haydi makinene..

Sami gözlerini silerek makinesine geldi.

Celâl usta, fabrikanın uyunmağa müsait delik deşiğini yarım saatte kânilen dolaştı. Pres kanallarında, ambalâj sandıklarında, kömür anbarında, çuvalların arasında uyuyan ne kadar çocuk, büyük işçi yakaladıysa uyandırdı, işlerinn başına gönderdi, hiç birine ceza yazmadı.

Gecenin üçüne on vardı. Presçi çocuk Nuri, Celâl ustaya seslendi:

— Usta, benim kalıp körlenmiş, kesmiyor yine..

Ustabaşı camekânlı odasının kapısında, kollarını kavuşturmuş hain hain bakıyordu.

Celâl usta çocuk Nurinin makinesini istop etti. Körleşen kalıbı muayene ederken Nuri sıvıştı. Yandaki makinede çocuk Samiyse, Nurinin «ustayı kafese koyuşuna» gülüyordu.

Celâl usta kalıbı muayene ederken gülümsedi, başını salladı, «Adam sende. .diye aklından geçirdi, varsın iki dirhem uyusun fukara.. Geberecek değil ya!»

Atelye sabaha kadar gittikçe artan ağır havasını kaybetmedi. 75 er mumlukların altında çalışan terli insanlar, zeytin yağına batırılmış gibi vıcık vıcıktılar. Tornaların altları kucak kucak yonga dolmuştu. Fabrika sahibi sabahleyin erkenden geldi: Kısa boylu fakat gayet biçimli adamdı. Atelyenin bitişiğindeki odasına çekildi. İlk önce ustabaşıyle, sonra Celâl ustayla konuştu. Celâl ustaya ustabaşının şikâyetine dair hiçbir şey açmadı. Celâl usta çıkarken patron ona mavi bir zarf uzattı:

— Bütün gece uykusuz kaldınız..

Celâl usta zarfı teşekkür ederek aldı. Beriki ilâve etti:

— Usta başıyla barışın olmaz mı?

Zarfın içinde 25 lira vardı.

Adımlar bu sayısı ile bir yaşını doldurdu. Sayın okurlarımıza ,abonelerini yenilemelerini hatırlatırız.

Ayın İçinden :

Ankarada son haftalar içinde seyrettiğimiz, Juarez, Martin Eden'in sergüzeştleri ve «We are not alone - Yalnız değiliz.» - yahut daha mânalı tercümesiyle «Sade biz değiliz» gibi çok değerli filimler arasında dikkatimizi çeken bir filim de Kenar Mahallle Tortilla Flat olmuştur. Steinbeck'in 1935 de yazdığı bir romandan alınan bu filimle asıl eser arasında bir takım ayrılıklar var. Bunlar sade beyaz perdenin icaplarından ileri gelme ayrılıklar değil. Kitap; görüşleri, duyuşları, sevgileri mevki ve rütbe telâkkileri, gelenekler ve kalıplaşmış düşüncelerin hâkim olduğu cemiyetlerde yaşayanlarınkine aykırı olan bir takım insanların hayatını anlatır. Film, bu insanları değiştirip bizi alışageldiğimiz gibi düşünüp, seven insanlarla karşılaştırır. Filimdeki Danny ile Dolorose'nin aşk münasebeti bildiğimiz günlük romantik vakalardan biridir. Heddy Lamar'ın rolünü yaptığı bu kız güzeldir; bütün öbür Tortilla Flat mahallesindeki kızlardan daha caziptir. O da Danny de birbirlerine vefa gösterirler. Danny bütün engellere rağmen bu kızla evlenir, mesut olur. Halbuki kitapta bu kız öyle güzel değildir. Öyle derin bir aşk macerasına da hedef olmaz. Danny olur. Acaip bir huysuzluk ve melânkoliye tutularak, günden güne feri sönerek, dermandan düşerek, arkadaşlarının, o kıymelti aylaklıklarından vazgeçip çalışmakla elde ettikleri paranın temin ettiği o büyük ziyafet ve dansa rağmen bir türlü eski neşe ve canlılığını bulamadan ölür, gider. Danny vaktiyle büyük harpte bir ormanda atları terbiye ederek askerlik etmişti. Ölümü vesilesiyle kenar mahalleye bir askeri kıta gelir. Bando muzıka gelir. Bütün kenar mahalle halkı yıllardan beri sırtlarına almadıkları yabanlıklarını sandıktan çıkarıp havalandırırlar. Mahallenin çocukları büyücek bahçeli evlerden çiçek ister, demetler hazırlarlar. Bütün şehir bir hazırlık nöbeti içindedir. Herkes cenaze merasimine iştirâk edebilecektir, herkes sade Danny'yi en candan seven vefalı dostları bu şereften mahrum kalacaklardır. Çünkü bu büyük merasimde giyecek yabanlıkları yoktur. Başkalarından da hedef olmaz. Danny ölür. Acaip bır huyda ödünç alamazlar. Kimsenin bir kattan fazla yabanlığı yoktur. Öyle ise, o hırpânî kıyafetle kiliseye şöyle dursun, mezarlığa bile gidemiyecekleri için, sabahleyin erkenden, gece bahçelerden yolup topladıkları çiçekleri, gizlice Danny'nin mezarına yığarlar. Cenaze merasimine de dışarıdan ancak dıvarın dibinde durup iştirâk ederler. Danny'nin o gece ikinci evi de yandıktan sonra, bir daha buluşmamak üzer, birbirlerinden ayrılıp, mahzun ve boyunları bükük dağılır, giderler.

Filimde, yine geleneğe ayak uydurularak, dinî bir kanaat, evliyalara, tanrıya iman diye bir şey belirtilmiştir; kitapta bu da yoktur; olsaydı, filimde olduğu gibi, görüş bütünlüğü bozulur; bütün esere hâkim telâkkilerde bir ahenksizlik kendini gösterirdi.

Bu çeşit ayrılıklara rağmen, filim, eserin, seyirciyi hem gülümseten, hem de yürek burkan mizahlı vakalarını perdeye aksettirebilmiştir. Şarap ve rızk, tedarik ederken mahallenin meşhur tefecisinden, düzende, kurnazlıkta, hiç te geri kalmıyan bu Pilon Pablo kafilesinin birbirlerine ve kendi ayarlarındaki fakir insanlara hainlik etmek, oyun oynamak akıllarından bile geçmez. Paraya o kadar ihtiyaçları olduğu halde, ellerine 100 den fazla altın dolar teslim edilir de bunun bir santimine bile dokunmazlar. Aralarından dokunmak küstahı-

ğını gösteren parayı iade edinceye kadar iyice ıslatırlar. Fasulyesiz kalmış dokuz çocuklu tazeye yiyecek bulmak için ellerinden geleni geri komazlar; çıra satarak hergün 25 santim kazanan köpekler dostu Pirate o günlerde daha çok çıra toplar, genç anne hesabına 30 santim kazanır; lokantaların arka kapılarından daha çok yiyecek temin eder. Bu kafilenin, bu türlü kahramanlık, namuskârlık menkıbeleri insanın içini sızlatıyor. İnsan hep söylemek istiyor.

Ama, Tortilla Flat mizahı, hayatı ,düzen, dalavere, yüksek kalbli vefa ve feragat hikâyeleri öyle, beyaz perdeye anlatılmayı gelebilecek bir eser değil. Daha ziyade üstünde düşündükçe biraz nemli gözlerle gülümsenilecek bir eser. Bu hali ile bile filim, yok yere vakit öldüren, his gıcıklayan, beyin oyalayan, veya Immensee gibi bayat romanslı filimlerden sanat değeri kat kat yüksek bir başarıdır.

Yayınlar:

FONTAMARA, Yazan, İgnazio, Silone Tercüme eden, S. Ali, Ankara, Akba Kitapevi, 1943.

En kuvvetli romancımız ve hikâyecimiz olan Sabahattin Ali şimdi de bize Ignazio Silone'nin büyük eserinin tercümesini vermiştir. Bu eserin dilimize tercümesi son olayların İtayyaya karşı duyduğumuz alakayı arttırmış olduğu bir zamana tesadüf etmiş oluyor. Tercümenin bir kaç ay zarfında dördüncü bini basılmış! Demek ki her tarafta çok okunan bu roman bizde de çok okunmaktadır. Esasen Sabahattin Ali tarafından o kadar eyi tercüme edilmiş ki, okuyucuya tercüme edilmiş değil, doğrudan doğruya Türkçe yazılmış bir eser okuyor hissini veriyor.

İgnazio Silone, faşist rejiminin memleketine getirdiği kötülüklerden çok tesür duyan, ve bu tesürü gizlemediği için İtalyayı terketmeye mecbur olarak senelerden beri İçviçrede yaşayan vatansever bir İtalyan muharriridir. Bu uzun gurbet seneleri esnasında boş durmadı, memleketinin asıl realitesini anlatan romanlar yazdı. Fontamara kara gömlekliler zamanında küçücük bir İtalyan köyünün mukadderatını üç köylünün dili ile anlatır. Süslenmemiş, sade, adeta klasik bir hikâyedir. Şahıslar bilmem bize bilhassa yakın geliyor. Silone kitabında gösteriyor ki köylü ile şehirli arasında nice duvarlar var, halbuki her tarafta köylü köylünün derdini anlar, benimser. Cenup İtalyanın Marsika havalisinde Abruz dağlarına tırmanan yüz kulübecik fakir bir köy: İçerde, doğru dürüst bir döşeme yok, duvarları ise rutubet içinde; burada insanlar oturur, uyur, yemek yerler erkekler nesil üretir, kadınlar çocuk doğururlar; burada domuzlar, eşekler, keçiler ve tavuklar hep birlikte yaşarlar. Böyle köyler bizim Anadolumuzun da bir çok yerinde yok mudur? Ve içlerinde yaşayan böyle cahil fakat dürüst, yıpranmış fakat metin insanlar?..

Fontamaranın cıvarında kurutulmuş Fucino gölünün münbit toprakları var; fakat bunlar Prens Porlonia adlı bir dere beye aittir. Fontamaranın toprakları münbit değil. Bir küçücük gölcükle sulanıyor. Halbuki bir hile ile bu su şehire doğru çeviriliyor. Fontamaralılar, «Suyun dörtte üçü size kalacak, dörtte üçü de şehire gidecek» deniyor. Bütün olay bu su meselesinin etrafına dönüyor, çünki Fontamara için susuz kalmak ölmek demektir. Fontamaralılar sap sade köylülerdir, siyasetle alâkaları yok - bağlarına bakmak, yetiştirdikleri cılız üzümlerle ekşi bir şarap yapabilmek onlar için hayatın bütün mânasıdır. Çare bulmak için şehire indikleri zaman herkes onlarla alay eder, onlara hakaret eder, "Fontamaralılarım" diye bahseden "dost" avukat işlerini büs bütün bozar. Zavallılar anlamadıkları bu vaziyet karşı-

sında şaşkına dönerler. Kimden yardım beklemeli? Birden bire kara gömleklilerin köye bir baskını olur. Gayet hoş anlatılmış bir sahne geçirir; köyün erkekleri "sorgudan" geçirilir. Herkes "Kim yaşasın?" sualine aklına göre bir cevap verir. (Loreto kilisesinin Meryemi yaşasın! Ekmekle şarap yaşasın! Kıraliçe Margherita yaşasın! Meşru hükûmet yaşasın! Meşru olmıyan hükûmet yaşasın!) Sorguyu idare eden "şişko" faşist, kimini serkeş, kimini liberal, kimini kominist, kimini anarşist kaydederek bütün köylüleri hükûmet düşmanı gösterir.

Herkesten ümidini kesen köylüler kendi dertlerine kendileri çare bulmağa karar vererek bir gazete neşretmeye başlarlar. Az zaman sonra faşist milisi köyü tekrar ziyaret eder, ve bu sefer Fontamara tamamiyle yok edilir.

Faşistler tarafından yok edilen bu köy, İsviçrede yaşıyan bir muharrir tarafından tekrar yaradılmış, yüz kulübesi ve şu kadar halkı ile dünya edebiyatı coğrafyasında sağlam kurulmuştur. Ve şimdi de bu güzel tercüme ile bizim hafızamıza yerleşmiş oluyor.

Nermin MENEMENCİOĞLU

Odön von Horvath, Allahsız Gençlik çev. Bürhan Arpad, Ölmez Eserler, İstanbul, 1943

"Allahsız Gençlik" bir romandan ziyade uzun bir hikâyedir. Konusu, Zamanımızın mühim sosyal olaylarından biri, 1933'ten sonraki Almanyadaki fikrî durum, bilhassa Nazi terbiyeye sisteminin yeni yetişen gençlerin üzerindeki tesirleridir. Fakat bu mühim konuyu muharrir, genişliğine ve derinliğine gerektiği şekilde işlemiyor, yüz elli sahife içinde esasen bu yapılamazdı da... Fakat eserde gördüğünüz bu kusurun asıl sebebi, öyle anlaşılıyor ki, muharririn edebî hayatının kısa sürmesinde ve bilhassa onun şahsiyetinin vasıflarındadır. Kitaptaki çok aydınlatıcı "Başlangıç" tan öğrendiğimize göre, von Horvath'ın edebî hayatı 1930'tan 1938 e kadar sürmüş, onun da ilk kısmı tiyatro muharrirliği ile geçmiştir, bunun için muharrir olgun bir romancı olmadan ölmüştür. İkincisi, von Horvath "ilmî nücumla uğraşır, falcıları gezer, talihi kurcalar" mış Bu zihniyette bir insan elbette ele, aldığı bu mühim sosyal konuyu kökünden, doğru olarak anlıyamaz ve okuyucuya anlatamazdı. Bununla beraber, olanı olduğu gibi tesbit etmek işinde von Horvath dikkate değer bir muaffakiyete erişiyor. Bilhassa kitabın ilk yazısı kuvvetli bir tesir bırakıyor, keskin çizgili kısa tablolar halinde muharrir Nazi terbiye sistemindeki hâkim ruhu belirtiyor ve insan âdeta sırtının ürperdiğini hissediyor. Hikâye, küçük bir kasabadaki bir erkek lisesi öğretmeni ile onun yirmi altı talebesi arasında geçer. İlk sahiflerde öğretmenle talebelerin coğrafya vazifelerini düzeltirken tanışıyoruz. Çocuklardan birisi, "Bütün zenciler hilekâr korkar ve tembeldirler" diye yazmış. Öğretmen derhal "saçma şeyler" mülâhazası ile düzeltmeğe kalkıyor, fakat sonra duraklıyor, bu cümleyi bir başka yerde işittiğini hatırlıyor, "Taman, diyor. Lokantadaki radyonun oparlöründen çıkmış ve hemen tamamiyle iştihamı tıkayıvermişti. O halde bu cümle kalsın. Zira radyoda söylenen bir şeyi bir öğretmen vazife defterinden çizemez.» Ve öğretmen vazifeleri düzeltirken hep radyoyu işitmekte devam ediyor: «Ses fısıldayor, uluyor kıyametler koparıyor, cırlak sesler çıkarıyor tehdit ediyor ve gazeteler onun söylediklerini basıyor. Yavrucaklar da bu sesin söylediklerini aynen yazıyor.» Bu radyo temi kitâpta hep ara ara beliriyor ve Almanyaya hâkim olan kuvvetin bir sembolü olarak beliriyor. Verilen emire uya-

rak öğretmen hiç bir zaman vazifelerin muhtevasına dokunamıyor, ancak imlâ, kaligrafi üzerinde duruyor, ama yukarıda sözü geçen vazifeyi talebeye verirken dayanamıyor, «Nihayet, zincilerde insandır» diyor ve başına belâyı sarıyor.

Orta ve zengin burjuvaziden olan bu çocukları ana babaları yetiştirmekten acizdir; hayatiyetini kaybetmiş, totaliter bir rejim altında, istikbalden endişe ederek büzülüp kalmış, kıymetleri çökmüş bu sınıfın ana babaları çocuklarına rehberlik edemiyor, onlara bir hayat istikameti, bir inanç veremiyor, onları kendi başlarına avare bırakıyor. Mektep ise bu gençlerin verilen emirlere körükörüne itaat eden birer otomat olmaları için, yalnız vücutlarının geliştiriyor, kafalarını ise sorgu münakaşa kaldırmayan bir takım klişelerle dolduruyor; bu gençlik müthiş fikri bir boşluk içinde yetişiyor; von Horvath'ın" Allahsız" sıfatı ile kastettiği bu manevî boşluktur.

Von Horvath kötümserliğe düşmek istemiyor, bu umumî çöküş içinde yeniden süren taze filizler görmek istiyor, fakat muharririn kendi zihniyeti müsbet, kuvvetli bir hayat görüşü koymıya müsait değildir; gayet mütereddit, çekingen bir tarzda "Hakikat" ile mücadeleyi ileri sürüyor, fakat bu mücerret hakikat nedir? İzah edemiyor, eserde beliren bu iyimser taraf çok zayıf kalıyor. Zira hakikat için mücadeleyi ileri sürerken diğer taraftan da muharrir kader, kısmet, mukadderat nevinden fatalist bir kuvvete inanıyor. İkinci kısmında eser fazla sembolik ve mistik bir havaya bürünüyor. Bu kusurlarıyla beraber, eser umumiyetinde kuvvetlidir ve her halde okunmaya değer. Eserin yazılışı dramatiktir, okuyucunun ilgisini aksatmadan sonuna kadar götürür.

Köyün içinden:

Toprak mahsulleri ofisi işleri sadeleştirilemez mi?

«Vallahi efendi, sorma halimizi... Sıtmayı ilk defa iskeleden (1) kaptım. İki sene öncesine gelinceye kadar ,sıtmanın adını bilmezdik. Halbuki bu gün köyde bu pis hastalık, yatağa düşürmedik kimse bırakmadı... İki yüz elli evli köyümüz bir yıl içinde otuza yakın kurban verdik... Sen şu iskele belâsını görüyormusun?. Ne olduysa bize, o ören kalasıca yerden oldu... Geçen sene kağnım, öküzümle bu yıkılasıca da tam on gün nöbet bekledim. Kolay değildi, öküzler yemsiz, ben azıksız ayazın altında kırkır kıvrandık.. Daha on gün beklesem kimin tüyü kımıldar.. Bereket karşımıza bir tanıdık çıktı da canımıza yetişti... Sen işin aksine bak ki bu defa buğday anbara yattığı halde bir yanlışlık yüzünden parası çıkmadı. Benim belâlı başım; parayı avucuma saymadan 300 kilo buğdayda 25 kilo noksan geldiğini söylemesinler mi? Şimdi ayıkla bulgurun taşını; kime dert anlatın kardaş bu yabancı yerde.. Sağa büküldük, sola büküldük mümkünümü var?.. Anbarcı gine helâl süt emmiş iyi bir adammış. Beni usulca yanına çağırdı,

(Hastasın baba ihtiyar haline acıdım. Biliyorum köyün de buraya bir senelik yol git bari hamal başına yoliyle söyle de eksiğini o yetirsin) dedi..

Hey allah razı olsun, biraz fazla para verdikse de herif üç günlük yolumu satın aldı.. İyilik unutulur mu hiç? ben de ona bir tavuk gönderdim.

Fakat gel gelelim buğdayın parasını sandık o gün gine vermedi... Anan aşağı baban yukarı faydasız.. Baktım hayvanlar açlıktan geberecek artık öküzlerle edemedik köyün yolunu tuttuk.. Senin anlıyacağın efendi, bir hafta da böylece işimizden, gücümüzden avara kaldık.. Buna sen ne

dersin efendi insan demirden olsa erir.. üstelik bir de iskelenin pis köpüklü sulariyle karnımızı şişire, şişire torba kadar dalak sahibi olduk...

Böylece gel, gitle günümüz geçerken toprağın tavı geldi geçti., yere bir avuç tohum saçamadık.. Zaten yazlık ekilen tohumun hayırını gör allaha kalmış bir şey. Bu senede işler anlattığım düzüyle gidiyor. İki gün sonra kar bastıracak, de, bakalım rençber ne halt etsin... Bu yüzden iki yakamız bir araya gelmiyor...)

Bu sözleri geçen sonbaharda Ankaraya gelmek için, uğradığım orta Anadoluda bir iskelede yaşlıca bir köylünün ağzından dinledim. Ofis merkezi olan istasyon günlerden beri buğdayını yatırmak için, nöbet bekliyen köylülerle hınça hınç doluydu. Hanın kapısından ve civarlarındaki duvar diblerinden eşek, öküz kağnı, at araba yığınından savuşulmuyordu.. Çarşı, pazarı köyün meydanlığı pislik ve koku içerisindeydi... Köyün yakınından geçen bir çay istasyon civarını bir batak ve çamur yığını haline getirmişti.. Her taraf koku ve pislik içersindeydi...

Memleketin birinci derece de bir ziraat bölgesinin ortasına açılan buğday mübayaasında ikinci gelen bir ofis merkezi, mevsimi gelince yüzlerce köylünün aktığı bir panayır, bir ticaret merkezi haline gelmektedir...

Harpten önce çiftçiyi korumak ve istihsalini artırmak için ilk defa ziraat bankası tarafından satın alınan toprak mahsulleri, o zaman köylüye inkâr edilmez hizmetlerde bulunarak buğday fiatlarının bir dereceye kadar düşmesini önlemiştir. Şimdi ise, devletin ve halkın karşılıklı menfaatları olan bu iş, daha sıkı bir kontrol altına alınıp daha geniş bir teşkilât ve kadro içerisinde sadeleştirilerek işe başlanacak olursa, o zaman halkın şikâyet ve sızıltısı kısmen önleneceği gibi, istihsalde artacaktır. Diğer taraftan rençberin zararına olarak fazla kazanç hırsiyle hareket eden kara borsacıların ve istifçilerin de canına okuyacaktır. Bundan edilen kazanç ta daha faydalı yerlere harcanmak için, hükûmetin kasabasına girecektir.

Halil Aytekn

Kuruş 25 Alâeddin Kıral Basımevi — Ankara (5490)